

Høgskulen på Vestlandet

Samfunnsfag 3, emne 4 - Masteroppgave

MGUSA550-O-2022-VÅR2-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	02-05-2022 09:00	Termin:	2022 VÅR2
Sluttdato:	16-05-2022 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave		
Flowkode:	203 MGUSA550 1 O 2022 VÅR2		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.:	525
---------------------	-----

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	28678
----------------------	-------

Egenerklæring *: Ja

Jeg bekrefter at jeg har Ja registrert oppgavetittelen på norsk og engelsk i StudentWeb og vet at denne vil stå på vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner autalen om publisering av masteroppgaven min *

Ja

Er masteroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er masteroppgaven skrevet ved bedrift/uirksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

MASTEROPPGAVE

Yrkesfagenes status i det norske samfunn

Status of vocational education in

Norwegian society.

Cato Kjeilen Kvarven

GLU 5-10 Samfunnsfag

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett.

26/05/2022

Forord

Det å skrive masteroppgave i en forholdsvis liten leilighet sammen med en høygravid kone og fra 6/5/2022 en nydelig datter har vært utfordrende. Det at jeg har fått være i fred nok til å (nesten) fullføre oppgaven innen normal leveringstid i det som må beskrives som en hektisk hverdag gjør at min kone, Malin, er den jeg har aller mest lyst til å takke.

Jeg ønsker å takke veileder Kjetil Knaus Fosshagen som har vist stor forståelse for at arbeidet med oppgaven har gått i varierende tempo i et halvår som har vært preget av mitt privatliv. Gjennom nevnte vising av forståelse kombinert med en passelig mengde purring og høye tilgjengelighet har han har vært helt essensiell for at jeg har klart å skrive ferdig oppgaven.

Når jeg i månedsskiftet desember/januar fant ut at min opprinnelige oppgave om fravær knyttet til dataspill blant unge gutter ikke ble gjennomførbar under COVID-pandemien var det lite som tydet på at jeg skulle kunne levere en master i mai, men takket være gode venner og medstudenter som var villig til å diskutere andre potensielle problemstillinger i samme diskusjon som gode og motiverende ord ser det ut til å ha gått greit.

Jeg ønsker å takke klassestyrerne på skolene som har deltatt i spørreundersøkelser for deres tid og kompetanse. Jeg er mektig imponert over og veldig takknemlig for informantene jeg hadde til mine kvalitative intervjuer, de hadde alle sterke følelser knyttet til temaet og var villige til å dele sine personlige erfaringer og tid uten noen personlig gevinst.

Nå gleder jeg meg til å forhåpentligvis kunne arbeide fast som lærer!

Sammendrag

Formålet med dette prosjektet har vært å studere hvordan det norske samfunns syn er på yrkesfaglig utdanning og konsekvensene det eventuelt kan få på sikt. Jeg har prøvd å se på yrkers status gjennom aktive yrkesutøvere og unge voksne som nettopp har/straks skal gjøre et valg om utdanning. Jeg har i stor grad fokusert på hvilke faktorer som påvirker yrkers status, og ikke bare viktigheten av status i seg selv. Fagområdene for oppgaven er primært samfunnskunnskap og sosiologi.

Jeg har hatt Bourdieu sine teorier om klasseskille og forskjellige typer kapital som teoretisk forankring og rød tråd gjennom oppgaven. Det fremtidige scenarioet med mangel på fagarbeidere har vært en sentral del av oppgaven, og er basert på framskrivning av arbeidsstyrken publisert av Statistisk Sentralbyrå.

Metodene jeg har benyttet meg av er kvantitative spørreundersøkelser med ungdom på 15-16 år, kvalitative intervjuer med yrkesaktive innen yrkesfag og analyse av søkertall til videregående opplæring for å kartlegge geografiske forskjeller.

Noen av de viktigste observasjonene som jeg fant gjennom prosjektet er:

- Hvordan en rask vekst innen høyere utdanning bidrar til mindre mobilitet og status innen yrkesfagene.
- Viktigheten av status for de yrkesaktive, og hvor lite viktig de anser lønningsnivået å være.
- Hvor varierende problemstillinger knyttet til anseelse og rekruttering for yrkesfagene er nasjonalt.
- Etter en lang periode med nedgang i søkertall og anseelse ser yrkesfagenes rekrutteringsevne ut til å øke.

Abstract

The purpose of this project has been to study the links between vocational education and social status, and the consequences this could have for Norway over time. I have attempted to look at different occupations and how they contribute to social status, be it negatively or positively, through interviews with active workers with a vocational education and young adults who are about to/just have chose their path of education. I have looked at which factors contribute to social status and how it effects how different professions are perceived, not only the importance of social status. The primary fields of study I have used are social studies and sociology.

I have used Bourdieu's theories on class systems and different forms of capital throughout the project. A future scenario with a lack of workers with vocational education in the future has been used throughout the project to emphasize the issue at hand, this scenario is based on a projection of the Norwegian workforce published by Statistisk Sentralbyrå.

The methods I have used are quantitative surveys with youth aged 15-16, qualitative interviews with active workers with a background in vocational education and analysis of application numbers for the different types of schools on a high school level.

Some of my most notable observations include:

- How a rapid increase of students choosing to pursue studies on a college/university level affects vocational studies and mobility within the correlating professions.
- The importance of status from the informants that are active workers within vocational professions, and their surprising lack of emphasis on economics.
- Geographical differences within Norway make the recruitment and social status of vocational studies vary greatly from county to county.
- After a longer period with decreasing applications, vocational studies ability to recruit and social status appears to be increasing.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	2
Sammendrag.....	3
Abstract.....	4
Kapittel 1 - Bakgrunn	6
1.1 Bakgrunn for oppgaven.....	6
1.1.1 Framskrivning av arbeidsstyrken	7
1.2 utfordringer knyttet til oppgaven.....	10
1.3 Problemstilling og avgrensning	12
1.4 Begrepsforklaring.....	13
2. Metode.....	20
3. Teori	34
4 – Funn & Diskusjoner.	43
4.1 - Geografiske forskjeller – Dataanalyse	43
4.2 – Resultat av spørreundersøkelser	49
Forskjell mellom by og bygd – Komparativ analyse.....	63
4.4 - Resultater fra kvalitative intervjuer	64
5. Konklusjon.....	82
Referanseliste	84

Kapittel 1 - Bakgrunn

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Så lenge jeg kan huske har jeg hørt om hvordan yrkesfagenes dårlige rekrutteringsevne på sikt vil føre til store problemer i fremtiden. Fokus på helsefagarbeidere til den kommende eldrebølgen og behov for importert arbeidskraft som håndverkere har vært de aller største diskusjonene i medias søkelys, kombinert med en holdning om at den kommende generasjon «pinglete» norsk ungdom aller helst vil sitte på varme og komfortable kontorer har vært fremtredende i det offentlige ordskiftet. Jeg gikk selv første året mekanisk/TIP etterfulgt av IKT-servicefag VG2 og fullført læretid med godkjent fagprøve uten å i særlig grad plukke opp fordommer mot yrkesfaglig utdanning, men etter at jeg begynte på høyere utdanning i Bergen har dette blitt en tydeligere problemstilling for meg.

Temaet strekker seg også over en rekke relevante fagområder for en fremtidig lærer med interesse for samfunnskunnskap, selv om oppgaven først og fremst er samfunnsfaglig blir det naturlig at min rolle som lærer har farget mitt syn på situasjonen og gjør at jeg har et annet perspektiv enn hva folk flest kanskje har. Samtidig bærer oppgaven preg av sosiologi, en kunnskapsgren som har mye overlapp med samfunnskunnskap jevnt over.

Grunnlaget for oppgaven er at vi i kunnskapssamfunnet fortsatt vil ha et stort behov for fagarbeidere i fremtiden, og at statusen til fysisk arbeid har blitt en problemstilling i forhold til rekrutteringen av en del yrkesgrupper som på lengre sikt vil føre til utfordringer for Norge. Fra et lærerperspektiv er det naturlig å inkludere skolens rolle i, skolevesenet spiller en sentral rolle i oppgaven fra både et historisk perspektiv med bl.a. skolereformene og hvordan teoretisk kompetanse tilsynelatende har blitt prioritert ovenfor praktiske egenskaper over lengre tid..

Når jeg opprinnelig startet på oppgaven var tanken at jeg skulle fordype meg i yrkesfagenes dalende anseelse og rekrutteringsevne, men ganske raskt ble det tydeliggjort at dette på landsbasis ikke er et så stort problem som jeg opprinnelig trodde. Jeg hadde også en ide om at mye av problematikken var knyttet til lønningsnivåer, noe som skulle vise seg å være en litt for enkel løsning. Etter å ha lest meg opp på temaet er det mye som indikerer at lønn

ikke er den viktigste årsaken til at andelen som tar høyere utdanning har økt, selv om den kan spille en rolle. Etter å ha sett på livsløpslønn og gjennomsnittlig lønn for en del yrker begynte jeg å se på alternative årsaker, og som en kombinasjon av uformell dialog med fagarbeidere og forskningen jeg fant om temaet har jeg konkludert med at det er statusen i sin helhet som må økes. Hypotesen min har med andre ord blitt at yrkesfagenes status er den viktigste faktor til at vi går mot en fremtid med for få fagarbeidere, og jeg vil i oppgaven se på hva status egentlig innebærer. Med det som bakgrunn ønsker jeg å se på både hvordan den norske befolkning anser forskjellige yrker og reflektere rundt hvorfor det har blitt slik.

Bakgrunnen for at jeg har valgt å skrive om dette er altså en kombinasjon av personlig og faglig interesse. Som de fleste lærere ønsker jeg en god fremtid for alle elevene jeg møter, også når de skal ut i arbeidslivet. Vi beveger oss tilsynelatende dypere inn i et arbeidsmarked som ikke er bærekraftig for det norske samfunn, og det opplever jeg at er underkommunisert.

1.1.1 Framskrivning av arbeidsstyrken

Hvorfor skal vi bekymre oss for yrkesfagenes status?

Statistisk sentralbyrå skrev i 2020 rapporten «Framskrivinger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2040» som tar for seg et hypotetisk arbeidsmarked 20 år frem i tid som indikerer at den små positive utviklingen i søkertall til yrkesfaglig utdanning vi har hatt de siste årene ikke vil være nok. Om f.eks. arbeidsstyrken for økonomi, administrasjon, samfunnsfag, jus og humanistiske fag med høyere utdanning på bachelor og master-nivå skriver SSB: «Framskrivningene for disse gruppene er i stor grad sammenfallende med tidligere framskrivinger. En sterk økning i tallet på studenter i disse utdanningene de siste tjue årene fører til at arbeidsstyrken ser ut til å vokse langt sterkere enn etterspørselen med de forutsetningene som er lagt til grunn. Innen disse utdanningene er det relativt få som går av med pensjon, og dermed vil de fleste nyutdannede representere en tilvekst til arbeidsstyrken.» (SSB, 2020, S. 44)

Dette kan sammenlignes med framskriving av arbeidsstyrke og sysselsetting med videregående opplæring innen yrkesfag hvor de beskriver «Andelen av arbeidskraften med denne utdanningen som etterspørres, øker på grunn av vridning i favør av arbeidskraft med videregående fagutdanning i de næringene hvor denne gruppen er sysselsatt. Samtidig utdannes det ikke flere enn at arbeidsstyrken går ned. Selv med et utgangspunkt på rundt 20 000 arbeidsledige for denne gruppen i 2019, viser NAVs bedriftsundersøkelse fra 2020 at det samtidig var en betydelig mangel på denne typen arbeidskraft. Selv om denne mangelen ikke er tatt hensyn til i tallgrunnlaget for figuren, viser de siste framskrivingene i likhet med forrige gang voksende mangel på arbeidskraft med videregående fagutdanning. Fra tabell 5.1 går det fram at denne mangelen kan komme opp i 88 000 personer i 2035 med de forutsetningene som er lagt til grunn og uten tiltak for å motvirke den.» (SSB, 2020, S.40)

Her mener jeg at rapporten med 2 avsnitt har vist hvor viktig debatten rundt yrkesfagenes rekrutteringsevne og anseelse i samfunnet er en viktig ting å forholde seg til. Med mindre arbeidsmarkedet endrer seg dramatisk utdanner en rekke unge voksne seg inn i en arbeidsstyrke som ser ut til å bli større enn hva som er bærekraftig i forhold til sysselsetting, samtidig som arbeidsstyrken som inneholder de yrkesfaglig utdannede vil ha behov for å øke sin rekruttering. Selv om arbeidsmarkedet skulle endre seg delvis hvor f.eks. økonomiutdannede tar over rollen som en serviceutdannet fagarbeider tidligere jobbet i er det ikke mulig å gjennomføre i alle yrkesgrupper. En kundekonsulent eller selger på et bilverksted vil ikke nødvendigvis kunne ta over mekanikerens jobb, og dette er uten å regne med de økonomiske konsekvensene av å f.eks. erstatte arbeidsplassene til helsefagarbeidere og barne- og ungdomsarbeidere med sykepleiere, pedagoger eller lærere.

Rapporten indikerer at det må gjennomføres tiltak for å unngå et scenario hvor 88000 fagarbeidere mangler, men hvorfor sliter de med å rekruttere? Tradisjonelt sett har det vært en tydelig sammenheng mellom høy lønn og yrkers prestisje, og det er dermed nærliggende å tenke at lønn er en viktig del når vi skal se på status. Det er vanskelig å se på lønnen til både yrkesfaglige og høyere utdanninger som en helhet med tanke på de store variasjonene fra sektor til sektor. En boreoperatør hadde i 2020 en gjennomsnittslønn på kr. 870 480 (SSB, 2021) i et yrke som ikke krever mer enn toårig videregående skole og et fagbrev, i motsatt ende av skalaen har man en Barnehage- eller skolefritidsassistent med fagbrev fra barne- og ungdomsarbeiderfaget som har kr. 397 000 (SSB, 2021) i gjennomsnittlig årslønn.

Samme tendenser finner man innen høyere utdanning, men det er ingen tvil om at på de med høyere utdanning generelt tjener mer enn de som ikke har det. Jeg vet av egen erfaring at når jeg i jakten på hva jeg skulle bli søkte gjennom de forskjellige yrkene hadde et stort fokus på gjennomsnittslønnen. I ettertid tror jeg at man kunne vært tjent med å fokusere mer på livsløpsinntekt som ser på hva man tjener i løpet av et helt liv. Seks år mer i arbeidslivet og fravær av studielån utgjør gjennom livet en stor forskjell, men et langsiktig perspektiv som dette kan være utfordrende for unge voksne.

Eifred Markussen ved Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning skrev rapporten «Utdanning lønner seg – Om kompetanse fra videregående og overgang til utdanning og arbeid ni år etter avsluttet grunnskole 2002» som han beskriver som følgende: «I perioden 2002-2007 fulgte vi nesten 10000 ungdommer på Østlandet ut av grunnskolen inn i, gjennom og ut av videregående opplæring i prosjektet *Bortvalg og kompetanse*. Vi har nå undersøkt hvordan det har gått med disse ungdommene i arbeidslivet og videre utdanning fram til november 2011, da disse personene var blitt 25 år gamle, og det var gått ni år siden de begynte i videregående opplæring». Ideelt sett skulle statistikken ha vært enda nyere, men omfanget i både tidsperspektiv og størrelse på studiet gjør det mer relevant enn annen forskning jeg har funnet rundt temaet.

Gruppen under «mellomutdanning» beskrives som «Utdanning på nivå mellom videregående og høyere utdanning». I all hovedsak er utdanningene det refereres til fagskole, en utdanningsform som vil dukke opp igjen senere i oppgaven. Mennesker med mellomutdanning har høyest inntekt av personene som har blitt fulgt gjennom studiet, etterfulgt av yrkeskompetanse etter lære som er den mest relevante gruppen til min master. Her ser vi at de har en gjennomsnittlig inntekt på 412,887kr i en alder av 25, og dermed stiller vesentlig sterkere enn f.eks. bestått høyere utdanning – høyere nivå.

«Vi identifiserer tilsynelatende en negativ sammenheng mellom utdanning og inntekt. Men før vi konkluderer må vi huske på i hvert fall to ting. For det første er dette begynnerlønnen for akademikerne (de vil tjene mer etter hvert), og for det andre er disse inntektsforskjellene selvsagt ikke bare bestemt av utdanning og oppnådd kompetanse. En rekke andre forhold har også betydning for den lønnen man har som 25-åring» (Markussen, 2014, S. 17). Rekke andre forhold som refereres til av Markussen er bl.a. at de med mellomutdanning ofte utdanner seg inn til spesifikke fagområder hvor de allerede har

innpass. Et eksempel på dette kan være en tømrer som tar fagskole for at hans bedrift skal benytte personen som ansvarligansvarlig for større bygg, eller en matros som tar fagskole for å bli styrmann etter avtale med egen bedrift. På dette viset er mellomutdanning i større grad enn høyere utdanning basert på en situasjon hvor studenten utdanner seg til en stilling de allerede har fått tilbud som i teorien bør føre til raskere sysselsetting etter endt utdanning. Det er også viktig å påpeke at de med yrkeskompetanse har hatt lengre tid til å finne fast arbeid og allerede kan ha opparbeidet seg lønnstillegg via forfremmelser og ansiennitet.

Når man kombinerer høyere inntekt tidligere i livet, flere år i arbeidslivet og lite til ingen studielån får man en livsløpslønn som i det minste er konkurransedyktig med de høyere utdannede. Jeg vil ikke påstå at tiltak basert på økte lønnsnivåer ikke kan være en positiv medvirkning til økt rekruttering, men mistenker at differansen på inntekt mellom fagbrev og høyere utdanning er overvurdert og at essensen av problematikk knyttet til rekruttering for yrkesfagene primært ligger i holdninger, prestisje og sosial status.

1.2 utfordringer knyttet til oppgaven

De forskjellige yrkesfagene

En utfordring med å forske på yrkesfag generelt er det store antallet forskjellige yrkesfag, og hvor forskjellig de ulike yrkesutøvere opplever egen status. Det er også ulikt hvordan statusen til de forskjellige yrkesfagene oppfattes fra andres perspektiv.

I utgangspunktet har man ti utdanningsprogrammer innen yrkesfaglig utdanning som man kan søke seg inn i på VG1-nivå.

- Bygg- og anlegsteknikk
- Elektro og datateknologi
- Frisør, blomster, interiør og eksponeringsdesign
- Håndverk, design og produktutvikling

- Helse og oppvekstfag
- Informasjonsteknologi og medieproduksjon
- Naturbruk
- Restaurant- og matfag
- Salg, service og reiseliv
- Teknologi- og industrifag.

Enn så lenge er det ganske oversiktlig, men når vi ser på VG2 og hvilke fag man eventuelt får et fagbrev innen blir det brått mindre oversiktlig. Det er et veldig høyt antall forskjellige VG2-linjer som varierer fra år til år basert på etterspørsel og tilbud fra fylkeskommunene. Et eksempel kan være VG1-programmet Teknologi- og industrifag, når elevene har fullført førsteåret kan de søke seg inn på linjer varierer fra kjemiprosess- og laboratoriefag til urmaker. En informant som leserne skal få høre mer om senere, Jonas, beskrev for eksempel at han var innom Tungkjøretøymekaniker-linjen et år. Dette var en linje jeg aldri har tenkt over at må eksistere ettersom at kompetansen som krevet er helt annerledes enn en tradisjonell bilmekaniker. Dette er et av mange eksempler som tydeliggjør det store mangfoldet vi har innen yrkesfag, og jeg anser det som meget positivt at yrker som for eksempel børsmakere eller bunadstilvirkere har mulighet til å oppnå et skriftlig bevis på formell kompetanse i form av fagbrev. Mulighet for å ha et skriftlig bevis på egen kompetanse bør være noe alle yrkesaktive kan oppnå som et bidrag til økt yrkesstolthet, økt trygghet på arbeidsplassen og for å være mer attraktive på arbeidsmarkedet. I Norge er det tilsynelatende godt lagt opp for at alle skal kunne ta et fagbrev, i selv de snevreste fag. Jeg har ikke klart å finne et totalt antall på hvilke fagbrev man kan ta per dags dato, ettersom at det varierer fra år til år. Ved å sammenligne informasjon fra forskjellige kilder som SSB, Utdanning.no og Vilbli.no har jeg konkludert med at tallet er over 100.

Utfordringen kommer når jeg skal bruke begrepet «yrkesfagene» til å dekke alle de forskjellige typene fagbrevs status med tanke på hvor forskjellig de er ansett. Samtidig er det yrkesfaglig utdanning som helhet jeg ønsker å se på, altså hvilken grad det å ta utdanning innen yrkesfagene bidrar til sosial status sammenlignet med det å være ufaglært,

ha utdanning på mellomnivå eller høyere utdanning. Jeg vil derfor påstå at oppgaven har relevans til tross for at jeg ikke kan dekke alle fagområde.

Utfordringer knyttet til Covid-19

Gjennom COVID-pandemien har det vært et uvanlig stort fokus på en del yrker både her til lands og internasjonalt i form av at helsearbeidere har mottatt applaus og at viktigheten av yrker som lærere og butikkansatte har vært tydeliggjort i større grad som en konsekvens av nedstenging av samfunnet. Det er nærliggende å tenke at dette delvis har påvirket samfunnets syn på den sosiale status man får av å arbeide innen helse og oppvekst-fagene eller andre yrker som var bidragsytende til å holde samfunnet i gang i den unike perioden vi i skrivende stund nylig er ferdig med. Det kan også ha bidratt til at hvor mye et yrke bidrar til felleskapet har en større påvirkning når et yrkes status skal fastslåes enn hva det tidligere har vært. Det økte fokuset på trygghet i arbeidslivet kan også ha påvirket utdanningsvalg til ungdom til en viss grad ettersom nyhetsbildet i perioder har vært preget av oppsigelser og bransjer som sliter. Om de holdningene som eventuelt har blitt endret vil være permanente gjenstår å se, men jeg mener det er viktig å anerkjenne at COVID-19 kan ha påvirket resultatene i oppgaven min.

1.3 Problemstilling og avgrensing.

Jeg har valgt å konkretisere problemstillingen som følgende: **Hvordan er anseelsen av yrkesfagene i samfunnet? Med søkelys på fysisk arbeid i det moderne samfunn.**

Anseelse i denne sammenheng refererer status eller hvordan de forskjellige yrkene oppfattes. Avgrensing av oppgaven er utfordrende av flere årsaker, fordi yrkesfaglig utdanning generelt er noe man kan skrive mange oppgaver om, med en hel del forskjellige vinklinger. Yrkesfagenes historiske utvikling, geografiske variasjoner nasjonalt og de forskjellige internasjonale organiseringene kunne alle vært egne oppgaver. De er samtidig medvirkende faktorer til yrkesfagenes anseelse og dermed relevant for min bruk.

Utfordringen når det gjelder avgrensing blir å trekke ut de mest relevante punktene fra et omfattende tema. Etter å ha arbeidet med oppgaven har det blitt tydeliggjort at fagene som

inneholder fysisk arbeid lider av lavere status enn de mer teoretiske yrkesfagene. Jeg har i den sammenheng økt fokus rundt *akademisering* i samfunnet og hvilken effekt dette har på anseelsen til fag og yrker.

Vinklingen jeg har valgt å gå for krever at jeg prøver å kvantifisere fagenes status, en enhet som er vanskelig å måle. Jeg mener likevel at jeg ved hjelp av metodetriangulering kan antyde hva som preger statusen til forskjellige yrker i dagens Norge.

1.4 Begrepsforklaring

«Samfunnet» er et ord som repeteres jevnlig gjennom oppgaven, noe som er vanskelig å unngå når man skriver en oppgave innenfor samfunnskunnskap. I Børhaug, Christophersen & Aarre (2014) beskrives det at begrepet status har «blitt like frynsete i kantene som kulturomgrepet», og at det er bred enighet om at det viktigste kriteriet for å kalle noe et samfunn er menneskelig fellesskap av en viss størrelse. I denne oppgaven omhandler samfunnet det norske samfunn, og personer rundt de som eventuelt skal ta et utdanningsvalg. Når jeg skriver at «holdninger i samfunnet» kan påvirke en ung voksens valg av utdanning refereres det altså til individets omgangskrets og informasjonskilder. Jeg ønsker ikke å presentere samfunnet som en enhet, det eksisterer nok få til ingen synspunkter som samfunnet Norge i sin helhet er enige om.

Min forståelse av begrepet status er i denne oppgaven knyttet til sosial status, altså i hvilken grad et yrke bidrar til at et individ oppnår respekt fra resten av samfunnet basert utelukkende på individets profesjon. Jeg har benyttet meg av Bourdieus teorier hvor et individs status i samfunnet defineres av en kombinasjon av kulturell, sosial og økonomisk kapital som senere beskrevet i teorikapitlet. Sosial status kan tradisjonelt sett innebære omdømme, etnisitet og andre tildelte typer sosial status. I min oppgave er det derimot primært personlig ervervet sosial status fra egen profesjon, altså kulturell kapital, som er viktigst. Formålet er å kartlegge statusen til yrkene i seg selv i motsetning til individene som praktiserer det respektive yrket.

Et perspektiv på sosial status til de forskjellige fagene stammer fra ekstern oppfatning, det kommer fra de stemmene i samfunnet man blir eksponert for. Ekstern oppfatning kan

presenteres i form av holdninger man opplever i møte med andre, og i yrkesfaglig kontekst omhandler dette ofte hvilken kompetanse de man har rundt seg verdsetter høyest. Ekstern oppfatning kommer fra formidlere som TV, aviser eller vanlig dialog. Dette er et makroperspektiv på sosial status, og representerer holdningene til alle andre enn seg selv.

Som motpart har vi enkeltindividets vinkling på sosial status, hvor enkeltpersoners erfaringer, preferanser og verdier kan forme deres syn på status. Forskjellene her har jeg en hypotese om at kan være geografiske eller aldersbaserte, noe jeg vil forsøke å finne tendenser til i forskningsdelen av oppgaven. Et eksempel på hvordan holdninger til forskjellige fag kan endres på mikronivå kan være at en god opplevelse med helsevesenet gjennom en sykdomsperiode bidrar til å gjøre at en enkeltperson verdsetter yrkesgruppene de ble eksponert for i større grad, eller at personer som står nær dem har hatt et yrke og dermed stilt yrket i positivt lys. I oppgaven vil jeg benytte meg av både mikro og makroperspektiv gjennom de kvantitative og kvalitative undersøkelsene respektivt.

For å kartlegge hvordan yrkesfagenes status er vil det være praktisk å finne ut hvilke faktorer som er relevante for å fastslå et yrkes status, og aller helst i hvilken grad de forskjellige faktorene spiller inn i det helhetlige bildet. Jeg vil i dette kapittelet beskrive mine definisjoner av faktorene som vil være et gjennomgangstema gjennom hele oppgaven.

I artikkelen «Yrkesfagenes status – et spørsmål om innbyrdes forhold mellom arbeid og utdanning. En kommentar med en komparativ og historisk tilnærming» har Ole Johnny Olsen sett på deler av det samme som jeg ønsker å se på, han beskriver lave søker tall med:

Ofte forklares dette med yrkesfagenes lave status, noe som kan virke både rimelig og relevant. Men begrepet status er ikke entydig. For hva er det som gir status til arbeid og utdanning? Er det arbeidets innhold, utsikten til høy lønn, utdanningens lengde eller dens tilgjengelighet, er det mulighet for sikker jobb, eller er det et spørsmål om generell samfunnsmessig verdsetting? Her finnes det ikke entydige svar; i stor grad inngår de ulike faktorene i komplekse sammenhenger (Olsen, 2012)

Faktorene Olsen trekker frem som faktorer i paraplybetegnelsen status er lønn, utdanningens lengde og tilgjengelighet, mulighetene for sikker jobb og samfunnsmessig verdsetting. Jeg ønsker å gå gjennom Olsens faktorer med unntak av muligheter for sikker jobb. Årsaken til at jeg har fjernet muligheter for sikker jobb er en kombinasjon av et arbeidsmarked som i store deler av masterprosjektet var preget av usikkerhet knyttet til COVID-19 og at jeg skal ha en kvalitativ undersøkelse for ungdom som jeg frykter at ikke har

forutsetninger til å kunne gi responser knyttet til mulighet for sikker jobb. Jeg undervurderer altså ikke viktigheten av utdanningers muligheter for sikker jobb, men mener at den faktoren passer bedre med en voksen demografi. Jeg har også lagt til en faktor utenom Olsens tolkning, *representasjon*, basert på funn i de kvalitative intervjuene med yrkesaktive utøvere og analyse av tekst knyttet til emnet.

Lønn:

Faktoren lønn omhandler yrkets inntekt, og i denne konteksten i hvilken grad det påvirker status.

Selv om vi i Norge anser det som en uting å spørre noen om lønn og er en nasjon preget av høye lønninger i gjennomsnitt er lønn en viktig medvirkende faktor i å fastslå status i samfunnet og ofte den faktoren det refereres til oftest når det er snakk om å øke et yrkes status. Dette stemmer overens med Bouerdieu's teorier hvor det også er en av de viktigste faktorene for å oppnå status, noe jeg vil utdype i teorikapittelet. I motsetning til økonomisk kapital som også omhandler eiendommer og andre ting som har økonomisk verdi er det i denne oppgaven kun lønn knyttet til arbeidet jeg vil benytte som faktor. Selv om lønningene kan variere stort innad i yrker, særlig i privat sektor, har de fleste en oppfatning over hvilke yrker som gir høy og lav lønn.

Utdanningens lengde og tilgjengelighet

Utdanningens lengde og tilgjengelighet er kort forklart hvordan utdanningens lengde og tilgjengelighet påvirker yrkers status i form av eksklusivitet. At et yrke krever en utdanning som er ansett som vanskelig gjennom lengde eller tilgjengelighet. Formell kompetanse i form av et fagbrev, vitnemål eller grad ved høyere utdanning er de mest åpenbare punktene, men hvor de gradene har blitt oppnådd kan også spille en rolle.

At utdanningens lengde er en viktig faktor eksemplifiseres ved at noen av yrkene med høyest status som f.eks. lege, advokat eller psykolog er yrker som kun er tilgjengelig ved utdanninger som er lengre enn gjennomsnittlig og høye poengsnitt for inntak. De nevnte yrkene oppfyller også Olsens andre kriterier for høy status ved at de har høy lønn og er ansett som samfunnsnyttige. Samtidig er en doktorgrad som knyttes mot et yrkesliv innen forskning ikke nødvendigvis ansett som høystatusyrker selv om utdanningens lengde er like

lang eller lengre enn de førstnevnte eksemplene, og selv om de også bidrar til samfunnet i høy grad. Dette gjør det vanskelig å konkludere med at utdanningens lengde er den viktigste faktoren når det gjelder status, men tydeliggjør dens tilstedeværelse.

Olsen nevner også utdanningens *tilgjengelighet* som en faktor, jeg har valgt å kombinere dette med utdanningens lengde og anser begge deler som bidrag til forskjellige utdanningers oppfattede eksklusivitet. Som student er det tydelig at det å gå på lærerstudiet eller sykepleien på f.eks. HVL i Bergen medfører høyere status enn å gå på det samme studiet på Sogndal eller i Stavanger. Dette kommer av at Bergen har et høyere inntakskrav som tilsynelatende gir studiet mer eksklusivt. Ordinært inntak på Samfunnsfag 5-10 ved forrige opptak var f.eks. 46,3 i Bergen sammenlignet med Sogndal hvor alle som søkte kom inn på lærerstudiet uavhengig av fag. Utdanningen man får i Sogndal er lagt opp med de samme læreplanene som vi i Bergen får, og papirene studenter i Sogndal får etter endt studie gjør de like kvalifisert til lærerrollen som en fersk lærer utdannet i Bergen. Likevel har det ene studiet høyere status enn det andre basert på geografisk plassering og inntakskrav. På videregående nivå har vi sett det samme ved at bergensskolen Amalie Skram har blitt en slags «eliteskole» med høyere krav om karakterer, og status blir dermed høyere ved å gå på Amalie Skram enn f.eks. Årstad VGS som befinner seg et par trikkestopp unna selv om det gjelder samme utdanningslinje. Denne tankegangen mener jeg at også kan være et moment når det gjelder yrkesfagene, tanken om at de som går på yrkesfaglige linjer går der som en konsekvens av dårlige karakterer og latskap som en konsekvens av lave inntakskrav. Det kan fremstå for ungdom som at «alle» vil gå på studiespesialiserende etterfulgt av høyere utdanning. Det er nok ingen god løsning å gjøre yrkesfaglig utdanning mer attraktivt med å øke opptakskravene, men at «alle» kommer inn på en del av linjene kan nok påvirke negativt når det gjelder utdanningens status.

Som et nylig og konkret eksempel på utdanningslengde og lønn vil jeg se på lærerutdanningen. Da lærerutdanning i 2017 ble endret til 5-årig og fikk minimumskrav i norsk og matematikk var dette fra regjeringens hold et uttalt tiltak for å øke lærernes status og rekrutteringsevnen til studiet som en konsekvens av en varslet fremtidig og delvis nåværende lærermangel. Utdanningslengden ble et år lengre, med et forholdsvis høyt lønnshopp på nærmere 100.000 kr i startlønn. 5 år senere er det fortsatt en varslet lærermangel, og selv om karakterene for å komme inn på lærerstudiet økte markant det

første året har det gått jevnlig nedover igjen med søkertallene frem til i dag. Lærere hadde også lave resultater med tanke på lønn, utdanningslengde og nytte for samfunnet i spørreundersøkelsen jeg har gjennomført. De første studentene som begynte på det nye lærerstudiet er fortsatt ikke ferdige med utdanningen før nå, men det er lite med søkertallene som indikerer at den økte utdanningslengden, tilgjengeligheten og lønnen har bidratt til at læreryrkets anseelse har økt siden den nye utdanningsordningen ble innført.

Arbeidets art

Olsen nevner også arbeidets *innhold* som en medvirkende faktor til et yrkes status, men hvilke deler av arbeidets innhold medfører status?

Arbeidets art handler i sammenheng med status om preferanser. Hvilken type arbeid som i et individs omgangskrets anses som positivt eller negativt. Det er basert på yrkers arbeidsoppgaver og rammene rundt arbeidet.

Et eksempel: En økonom som bedriver teoretisk arbeid som folk flest ikke har noe forhold til eller interesse for vil muligens for noen ha høyere status enn mer fysiske eller antatt mer samfunnsnyttige yrker, uavhengig av om arbeidets innhold fremstår som interessant eller som en jobb som bidrar til et bedre samfunn. I dette eksempelet er det nærliggende å tenke at lønn og utdanningslengde er grunnlaget for at økonomer har en høy status. Jeg mener at man kan benytte seg av en annen vinkling hvor man har søkelys på arbeidets art. Et eksempel på dette vil være å se på om yrket består primært av fysisk arbeid eller kontorarbeid, for om vi ser på den samme økonomen fra forrige eksempel sammenlignet med en brønntekniker i Nordsjøen vil brønnteknikeren mest sannsynlig ha tilsvarende eller høyere lønn uten at jeg oppfatter at det er noen automatikk i at brønnteknikeren hadde hatt større status blant folk flest. De tradisjonelle høystatus-yrkene som advokat, lege eller diplomat jobber primært teoretisk, og de tradisjonelle lavstatus-yrkene som f.eks. butikkansatt, vokter eller tømmerarbeider primært praktisk. Det blir dermed naturlig for meg å tenke at de praktiske ferdighetene ikke medfører samme anseelse som de teoretiske, og at yrker som fører til «skitne hender» dermed blir sett på som dårligere enn typiske kontorjobber. Dette vil jeg komme innom senere i oppgaven når jeg reflekterer rundt akademisering av samfunnet.

Nytte for samfunnet

Nytte for samfunnet er kort forklart i hvilken grad man som individ oppfattes som bidragsyter til et bedre eller verre samfunn ved å tre inn i et yrke, og er en forenklet versjon av det Olsen refererer til som «Generell samfunnsmessig verdsetting». Begrepet omhandler *oppfattet* nytte for samfunnet, ettersom at det ikke eksisterer noen fasitsvar for hvilke yrker som er mest nyttig.

Som med de andre faktorene er det individuelt hva man opplever som nyttig for samfunnet, men det er likevel en del yrker som deler av samfunnet tilsynelatende har bestemt seg for at er viktigere enn andre. Fag innen helse- og oppvekst er nærliggende å bruke som eksempler for yrker som i høy grad oppfattes som nyttige for samfunnet, men ved ytterlige refleksjon blir det vanskelig å se for seg et samfunn uten kvalifiserte tømrere, bilmekanikere og butikkansatte også.

Diskrepans mellom nytte for samfunnet og lønn er kanskje det aller mest brukte argumentet i diskusjon rundt yrkers status. Det er bred enighet om at en del yrker er mer essensielle enn andre for at samfunnet skal gå rundt uten at jeg opplever noen automatikk i at de yrkene som pekes på har høyere sosial status. På samme måte som at et yrke kan anses som nyttig for samfunnet finnes det yrker som anses som en negativ påvirkning. Det klareste eksempelet på dette i samtiden mener jeg at er oljebransjen som på kort tid har fått et negativt søkelys på seg i forhold til miljøvern etter å i en årrekke ha vært positivt omtalt som viktigste bidragsyter for den norske velferdsstaten.

Representasjon

Representasjon er en faktor som Olsen ikke har med når han skal presentere helheten av status til yrkesfagene, jeg mener likevel basert på mine funn at det er en viktig nok faktor til å inkludere blant hovedfaktorene.

Representasjon handler om hvordan yrket fremstilles for omverdenen. Slik jeg ser på det er alle som praktiserer et yrke også innehavere av en til tider ubevisst rolle som representant for sitt yrke. Hvordan yrker fremstilles i det offentlige ordskiftet, på folkemunne og innad i yrket er også etter min mening alle relevante deler av paraplybegrepet representasjon.

Viktigheten av representasjon ble påpekt i kvalitative intervjuer. Gjennom intervjuet mitt med informanten Jan kunne han meddele at han rangerte fagbrevet sitt som mekaniker til 6,5/10, og fagbrevet sitt som CNC-operatør som 4,5/10 da han opplevde at personer utenfor bransjen hadde lite til ingen kunnskap om hva en CNC-operatør var. På samme måte opplevde informanten Bernt at samfunnet har lite kjennskap til hans yrke som matros, og har en følelse av at ingen vet hva en gjennomsnittlig arbeidsdag for han består av. Jeg tror at vi mennesker har en tendens til å avskrive det vi ikke forstår, og det kan påvirke synet på en del av de mindre synlige yrkene i samfunnet. For å bruke et spissformulert eksempel er det sjeldent at man ser en TV-serie med en CNC-operatør som hovedperson, men de tradisjonelle høystatusyrkene blir synliggjort for samfunnet på en helt annen måte.

Et konkret eksempel på effekten av representasjon og eksponering ble synliggjort ved forrige studieopptak, i et intervju med tolldirektør Øystein Børmer fra E24 beskrives det:

«Han trekker fram at etaten de siste årene har jobbet bevisst og målrettet for å vise fram Tolletaten som arbeidsgiver. Blant annet har det vært en TV-serie som mange har fulgt med på, og pandemien har satt ekstra fokus på sikkerhet og beredskap.» (Svendsen, 2021)

Resultatet ble 2064 førsteprioritetssøkere på 35 studieplasser. Studiet toll, varehandel og grensekontroll ved Universtetet i Stavanger ble dermed det 2. mest populære studiet i Norge ved opptaket 20/21. Det er ikke nok grunnlag for å si at TV-serien er den viktigste faktoren for de høye søkertallene, men det er liten tvil om at unge voksne har blitt eksponert for et yrke de ellers ikke ville blitt eksponert for. Det er heller ikke slik at eksponering nødvendigvis er positivt, men i dette eksempelet har man hatt en positiv representasjon ved at serien fremstilte yrket i et godt lys. Jeg mistenker derfor at representasjon kan ha vært en direkte bidragsyter til økt status for yrket i dette eksempelet.

Representasjon omhandler også hvordan yrker presenterer seg, og handler i den forstand om å forme hvilke assosiasjoner en utenforstående umiddelbart har til et yrke. På samme måte som jeg har presentert det som noe positivt kan det også være en negativ faktor. Alle

arbeidere innen et yrke har en posisjon som representant, og hvert enkelt individs mening om et yrke vil være knyttet til deres interaksjoner med representantene for et yrke.

Har man hatt dårlige erfaringer med en lærer på skolen vil det påvirke individets syn på lærere som helhet, det kan også overføres til andre holdninger. Høy frekvens av negative interaksjoner over lengre tid kan gjøre at noen yrker opplever å få på seg en negativ merkelapp av offentligheten. Om man kun eksponeres for utenlandsk vaskepersonell er det nærliggende å tro at man er mer tilbøyelig for å utvikle en oppfatning av yrket som et «innvandreryrke» og stille spørsmål til hvorfor innenlandske arbeidere vil være i samme bransje. I utgangspunktet er det ingen yrker som er begrenset til visse nasjonaliteter, men det er altså hvordan yrker blir oppfattet jeg snakker om. Negative holdninger til arbeidsinnvandring er et ubehagelig tema å diskutere, men gjennom kvalitative intervjuer ble det presentert som en viktig del av hvordan informantenes respektive yrker blir oppfattet.

Hvordan yrket presenteres for omverdenen trenger ikke nødvendigvis å være en realistisk fremstilling som stemmer overens med oppfattelsen til de som befinner seg i de aktuelle bransjene, noe som tydeliggjør hvordan enkeltpersoner eller små grupper kan påvirke anseelsen til eget yrke gjennom representasjon.

Akademisering

Store Norske Leksikon definerer ordet akademisering som «et begrep som brukes om prosesser der yrkesrettede opplæringer og utdanninger blir mer teoretiske og forskningsbaserte». Begrepet har tradisjonelt omhandlet yrkesrettede høyere utdanninger som gradvis har beveget seg i en mer teoretisk retning, men jeg mener begrepet uproblematisk kan overføres til utdanninger på videregående nivå. Akademisering handler om hvordan teoretisk kompetanse i økende grad fremheves som positivt i nåtiden, et typisk tegn på samtiden som ofte refereres til som kunnskapssamfunnet.

2. Metode

Dette er en oppgave uten fasitsvar, men en oppgave med mål om å kartlegge holdninger. Jeg har derfor valgt å benytte meg av flere metoder for å få et bedre innblikk i temaet, og vil

benytte meg av metodetriangulering. Det viktigste kjennetegnet på metodetriangulering er i min oppgave kombinasjonen mellom det kvalitative og det kvantitative, kombinert med analyse av statistikk. Jeg ønsker ved hjelp av de kvantitative spørreundersøkelsene med ungdommer å få et inntrykk av hvordan ungdom anser yrkers status. Det kvalitative aspektet kommer i form av dybdeintervjuer med yrkesaktive fagarbeidere som står i situasjonen, hvordan deres opplevelser er sammenlignet med resultater fra den kvantitative spørreundersøkelsen har gitt meg et bedre utgangspunkt for refleksjon.

I oppgaven benytter jeg meg altså primært av fire forskningsmetoder i form av tekstanalyse, dataanalyse, kvantitative spørreundersøkelser og kvalitative intervjuer.

2.1 - Tekstanalyse:

En del av oppgaven er å finne ut hvorfor situasjonen er som den er, og jeg mener at store deler av dette har å gjøre med hvordan skolevesenet er bygd opp. Jeg vil derfor se på yrkesfagene i et historisk perspektiv i form av utgitte dokumenter rundt reform 94, argumentasjoner for den yrkesfaglige modellen vi har i Norge som tradisjonelt sett har vært 2 år i på skole etterfulgt av 2 år i lære. Det finnes også noe forskning om temaet selv om jeg må anerkjenne at det har vært en utfordring at problemstillingen min baserer seg på det norske utdanningssystemet, og at det dermed eliminerer mye forskning som ellers kunne ha vært relevant til syn på forskjellige yrker og akademisering internasjonalt. Forskningen kombinert med funn fra undersøkelser og dataanalyse i en metodetriangulering vil gi et mer helhetlig bilde enn forskningsmetodene hver for seg.

2.2 - Dataanalyse:

Selv om den overordnede problemstillingen er vanskelig å kvantifisere, altså å fastslå forskjellige yrkers status, er det mye konkret statistikk å finne som kan hjelpe å utvikle en kvalifisert mening om yrkesfags status. Informasjon om bl.a. søkertall til norsk skole, lønnsnivå og geografiske forskjeller. Jeg har først og fremst benyttet meg av at Utdanningsdirektoratet og fylkeskommunene offentliggjør søkertall for den norske skolen både nasjonalt og på fylkesnivå, noe jeg har brukt til videre til å kartlegge geografiske variasjoner og nasjonale trender. Statistisk sentralbyrå har i samarbeid med regjeringen

publisert informasjon om lønningsnivåer i form av årlige rapporter, dette er dataen jeg har benyttet for å kunne uttale meg om lønningsnivåer. Begge deler er data som er lett tilgjengelig og kan ved å settes i riktig kontekst bidra til økt forståelse rundt anseelsen til yrkesfag, det fungerer også som noe håndfast og bestemt i et fagområde som i utgangspunktet baserer seg på mye drøfting. Jeg har også benyttet meg av SSB sine fremskrevne rapporter om fremtidens arbeidsmarked, de nevnte rapportene er omfattende og gir mer realistiske prognoser for fremtiden enn hva jeg har mulighet til å utforme på egenhånd.

Dataanalyse har vært nyttig for å utbygge hypoteser og gjenkjenne mønstre som kan dukke opp i spørreundersøkelsene og intervjuer. Jeg har også benyttet dataanalyse som metode når jeg har gått gjennom resultatene fra min kvantitative spørreundersøkelse. Dette har vært gjennomført ved å sammenligne resultater fra by og bygd og regne ut varians, standardavvik og gjennomsnittlig anseelse på en skala fra 1-10.

2.3 - Kvantitativ spørreundersøkelse:

Det meste man finner av forskning rundt yrkers status stammer naturlig nok primært fra akademikere eller undersøkelser gjort for flere år siden. De som har den viktigste meningen og størst mulighet til å påvirke fremtidens arbeidsmarked er derimot unge voksne i alderen 15-16 år som befinner seg i aldersgruppen hvor yrkesvalg er mest aktuelt. Jeg har derfor benyttet meg av en kvantitativ spørreundersøkelse for 10-klassinger og VG1-elever for å kartlegge hva ungdommen mener om yrkers status. I hvilken grad verdsetter de lønn, arbeidets art og nytte for samfunnet?

I utgangspunktet var dette tenkt til å være semistrukturerte gruppeintervjuer, men COVID-situasjonen har gjort at det ble vanskeligere å gjennomføre enn planlagt. En digital spørreundersøkelse blir dermed beste alternativ for å hente inn nok data til at jeg kan utgjøre meg en mening om holdningene til respondentene. I utgangspunktet ville jeg gjennom dialog prøve å avdekke holdninger til forskjellige yrkesgrupper, men det endelige resultatet ble altså en spørreundersøkelse som kartlegges en håndfulls yrker status. Undersøkelsene er sendt ut til to 10-klasser på to forskjellige ungdomsskoler og en klasse som går på VG1 studiespesialiserende, med varierende svarprosent i de forskjellige klassene.

Skolene jeg sendte undersøkelsen til har fått fiktive navn med tanke på anonymisering.

- **Bykjernen Ungdomsskole** er det fiktive navnet til en ungdomsskole som befinner seg midt i en av Norges storbyer.
- **Utkanten Ungdomsskole** er det fiktive navnet til en skole som befinner seg over en time fra nærmeste storby.
- **Bykjernen VGS** er det fiktive navnet til en videregående skole som befinner seg midt i en av Norges storbyer.

Bykjernen ungdomsskole: Undersøkelsen ble sendt til en 10-klasse ved denne skolen. I denne gruppen svarte 7 av potensielt 24 på undersøkelsen, en svarprosent på 29,50%.

Utkanten ungdomsskole: Undersøkelsen ble sendt til 2 10-klasser ved denne skolen. Denne gruppen hadde 19 av potensielt 26 respondenter, en svarprosent på 73,08%

Bykjernen VGS: Undersøkelsen ble sendt til en VG1-klasse på linjen studiespesialiserende ved denne skolen. I denne gruppen svarte 12 av potensielt 23 på spørreundersøkelsen, en svarprosent på 50.68%.

Totalt har undersøkelsen vært sendt ut til 73 elever og jeg har fått 39 respondenter, den totale svarprosenten på undersøkelsen blir dermed 53,42%.

Årsaken til variabel svarprosent mistenker jeg at kommer delvis fra at skoler i sentrumsområdet oftere blir spurt om å delta i denne typen undersøkelser i motsetning til i distriktene hvor det er en sjeldnere begivenhet.

Jeg har valgt å benytte meg av Google Forms som teknisk verktøy da dette er en enkel løsning for respondentene, det åpner også for muligheten til å ikke samle inn e-postadressen til de som svarer på undersøkelsen. At svarene er helt anonyme gjør forhåpentligvis at elevene tør å svare så ærlig som mulig samtidig som det har gjort det lettere å få innpass hos lærerne til de forskjellige klassene og fører til færre problemstillinger for meg med tanke på personvern. Jeg tok kontakt med tidligere veiledere

i praksisperioder for å få kontakt med de to ungdomsskolene, og benyttet en personlig bekjent til å få kontakt med kontaktlærer hos Bykjernen VGS. Jeg kontaktet også flere skoler for å få til et mer omfattende datasett, uten at jeg fikk noen respons. Jeg har altså kun fått innpass på skoler hvor jeg har hatt et personlig forhold til noen i staben, men de var til gjengjeld behjelpelig i veldig stor grad med å få publisert undersøkelsen for de relevante klassene. Undersøkelsene ble sendt ut når COVID-19 fortsatt var en aktuell problemstilling, og jeg har full forståelse for at skolene ikke ønsket en høyere arbeidsmengde enn nødvendig.

Opprinnelig var planen å ha 3 separate datasett til de forskjellige skolene, men ettersom at Bykjernen Ungdomsskole kun hadde 7 respondenter har jeg endt opp med å kombinere de to skolene i en storby til ett datasett, og Utkanten ungdomsskole som et annet datasett. Skjemaene elevene fikk utdelt var identiske. Årsaken til det er at jeg ønsker å kunne se på forskjellene mellom de forskjellige skolene er primært geografiske variabler, samtidig som jeg har mulighet til å kombinere alle til ett datasett for å få en mer generell oppfatning av hvordan ungdom anser yrkers status med et ekstra søkelys på fagene som krever yrkesfaglig utdanning.

Spørreundersøkelsen starter med at respondenten angir sin alder, deretter blir de bedt om å rangere en rekke yrker på en skala fra 1-10 hvor 1 er lav status, 10 er høy status. Yrkene de blir bedt om å rangere er: Lærer, vokter, økonom, advokat, bilmekaniker, butikkansatt, tømrer, helsefagarbeider og oljearbeider. Yrkene er en blanding av stillinger som tradisjonelt sett dels er besatt av ufaglærte som butikkansatte, fagarbeidere som tømrere og helsefagarbeidere og de med høyere utdanning, som advokat og økonom. Ideelt sett skulle undersøkelsen ha inneholdt langt flere yrker, men jeg tror at en undersøkelse som kan fullføres på 3-5 minutter vil ha en mye høyere svarprosent enn en lengre variant, og at det vil være lettere å få lærere til å bruke tid i klasserommet på noe som kan gjøres relativt raskt. Jeg har valgt yrker jeg tror de aller fleste har et forhold til, jeg har f.eks. valgt oljearbeider som et generelt fag i stedet for å skrive overflatebehandler, mekaniker eller brønnteknikker for å unngå at respondentene skal «stå fast» eller svare tilfeldig, selv om det er mindre presist.

Avslutningsvis har jeg spørsmålet «Hvilken faktor tenker du mest på når du skal fastslå et yrkes status?», her kan de velge 1 av 4 alternativer. Alternativene er: Nytte for samfunnet,

lønn, utdanningslengde eller arbeidets art (arbeidsoppgaver, jobbe ute, skittent eller rent). Jeg har valgt å ikke inkludere representasjon som alternativ for denne gruppen ettersom at viktigheten av denne faktoren ble tydeliggjort for meg under de kvalitative intervjuene jeg gjennomførte etter spørreundersøkelsene var avsluttet.

Spørsmålet som ber om at elevene forteller hvilken faktor de mener er viktigst for å fastslå et yrkes status kommer sist, dette kommer av at jeg ønsker å få respondentenes umiddelbare respons når de skal rangere yrker på en skala fra 1-10. Det vil si at jeg ønsker at de skal besvare spørsmålene uten at de har reflektert for mye rundt det på forhånd, om jeg hadde plassert dette spørsmålet først og en respondent hadde forhåndsbestemt seg for at nytte for samfunnet er viktigste faktor når hen skal fastslå et yrkes status kan det påvirke det endelige resultatet og føre til et mindre realistisk datasett. Jeg ønsker den umiddelbare responsen informantene har. Undersøkelsen er anonym, men jeg opplever at ungdom til tider kan oppleve at det skal være en fasit likevel. Å plassere dette spørsmålet sist er altså et tiltak for at elevene ikke skal sitte igjen med en følelse av at de burde svare noe annet enn deres egne personlige mening.

Jeg har regnet ut gjennomsnitt og median av dataene jeg har samlet inn, samtidig har jeg inkludert standardavvik for å se på hvilke yrker det er mer delte meninger om enn andre. Nytt til gjennomsnittsverdi kommer av at det blir et enkelt tall å forholde seg til, medianen har jeg inkludert med tanke på at det er forholdsvis få svar. Standardavviket vil være for å se om det er noen yrkers status som i større grad enn andre er kontroversielle eller oppfattet forskjellig.

En utfordring her var respondentenes forståelse av begrepet status. De første som gjennomførte undersøkelsen var VG1-elevne, der fikk jeg tilbakemelding fra kontaktlærer om at noen hadde vansker med å forstå hva jeg mente med status. Det viste seg at lærer hadde tolket begrepet riktig med sosial status yrket gir og videreformidlet dette til elevene, og at datasettet derfor fortsatt er relevant. Jeg tok likevel basert på dette kontakt med kontaktlærerne på ungdomsskolene på e-post før gjennomføring av undersøkelsen hvor jeg har bedt dem om å presisere at det er elevenes mening jeg er ute etter. Jeg presiserte også begrepet i starten på spørreundersøkelsen og supplerte det med en liten notis om at det er respondentenes personlige meninger jeg ønsker å få ut av undersøkelsen.

Spørreundersøkelsens signifikans kan kritiseres i form av at det er et forholdsvis lite datasett av både respondenter og antall spørsmål, i tillegg peker spørsmålene på en smal problemstilling. Til tross for det vil jeg påstå at 39 respondenter gir et godt nok utgangspunkt til å kunne gjenkjenne mønstre, og at spørsmålene i form av flersvarsoppgaver bidrar til at alle respondentene har bidratt med relevant data i motsetning til en variant med fritekst hvor man kan risikere at svarene ikke har en nøyaktig sammenheng med spørsmålet på det viset jeg som forfatter ønsker. Å sammenligne funn fra undersøkelsen med informasjon jeg hentet ut under analyse av tekst, data og kvalitative intervjuer har gitt meg et godt grunnlag for å forstå problematikken rundt yrkesfagenes anseelse, det er altså ved hjelp av metodetriangulering at den kvantitative undersøkelsen finner sin plass i oppgaven og gjør seg relevant.

Relevans og signifikans av spørreundersøkelse

Spørreundersøkelsens relevans kommer primært av at respondentene er de som befinner seg i den perioden av livet hvor utdanningsvalg er mest aktuelt. Yrkers status blant den voksne befolkningen er ikke irrelevant da vi fungerer som informasjonskilde, utstillingsvindu og holdningsrepresentanter, men til syvende og sist er det de unges holdninger som er viktigst for hvordan yrkesfagenes rekruttering og indirekte det fremtidige arbeidsmarkedet generelt vil være. Av samme årsak har alle informantene i spørreundersøkelsen relevant informasjon for ungdoms holdninger, uavhengig av hvordan svarene deres stemmer overens med de gjennomsnittlige resultatene. Deler av spørreundersøkelsen kan ikke knyttes direkte til yrkesfagenes status, primært spørsmålene som omhandler rangering av yrker med høyere eller ingen krav til utdanning. Jeg har tenkt at uten spørsmål som bidrar til muligheten for sammenligning blir det utelukkende en undersøkelse om de forskjellige yrkesfagenes anseelse opp mot hverandre, mens det overordnede målet er å finne ut av anseelse til yrkene i det generelle arbeidsmarkedet.

Spørreundersøkelsens signifikans kan kritiseres i form av at det er et forholdsvis lite datasett som peker på en spesifikk problemstilling. Likevel vil 39 respondenter gi et utgangspunkt for å trekke funn fra undersøkelsen sammen med tendenser funnet i analysene av tekst og data, samtidig som det vil være spennende å se om det stemmer overens med de kvalitative intervjuene som består av informanter som har gjort sitt yrkesvalg for rundt 10 år siden.

Etikk knyttet til spørreundersøkelsen.

Det er ikke samlet inn noen personlig informasjon om informantene, og jeg har ikke hatt kontakt med noen andre enn klassestyrerne. Elevene vet ikke hvem jeg er, og jeg har ingen bekymringer knyttet til interessekonflikt. Jeg har benyttet Google Forms som tillater at informantene svarer uten å kunne oppgi e-post eller annen kontaktinformasjon, og totalt fravær av åpne spørsmål gjør at respondentenes identitet ikke kan avsløres gjennom personlige svar. Undersøkelsen er presentert i form av multiple choice, dette bidrar til reduserte bekymringer knyttet til anonymitet. Jeg mener derfor at det ikke er utfordringer knyttet til etikk selv om det gjelder informanter under 18 år.

2.4 - Kvalitative intervjuer:

Jeg ønsket å høre fra informanter som er yrkesaktive og hadde yrkesfaglig bakgrunn for å finne ut hvordan de opplevde eget yrkes status, fordommer mot det og tanker de har gjort seg om utdanningsvalget i ettertid. Kvalitativt intervju «har som mål å innhente kvalitativ kunnskap, uttrykt med vanlig språk. Det forsøker ikke å kvantifisere» (Dalland, 2012, S.156), og fungerer dermed kombinert med en semistrukturert utforming av intervjuet som et godt hjelpemiddel til å få et innblikk i informantenes tanker.

Utvalg av informanter

Jeg ønsket meg informanter som i utgangspunktet har et sterkt nok utgangspunkt fra ungdomsskolen til at de har hatt høyere utdanning som et realistisk alternativ for å høre hva som gjorde at de aktivt prioriterte en yrkesfaglig utdanning. Individuer som gikk direkte på yrkesfaglig utdanning fra ungdomsskolen har også erfaringer som kunne være relevant for oppgaven, men jeg ønsket informanter med så lik bakgrunn som mulig og når det viste seg å være mulig endte jeg opp med det. Jeg mener også at en annen fordel med en informantgruppe som har endret utdanningsløp er at de gjerne har gjort seg flere refleksjoner rundt yrkesvalg i større grad enn de som har fulgt et løp hele veien.

Jeg var redd for at dette ble en for spesifikk gruppe av informanter, men det viste seg fort at det var mange som befant seg i denne situasjonen. Den første informanten, Jan, var en bekjent av meg som i intervjuet nevnte situasjonen til tømrere og innleid arbeidskraft. Jeg nevnte for han gjennom uformell dialog etter intervjuet at det hadde vært positivt å få med

en tømmer til intervju også, han var enig og tok deretter kontakt med informanten Anders som kunne utdype noen av aspektene Jan nevnte i sitt intervju. Etter endt intervju fortalte han at han hadde fortalt en kamerat om at han skulle delta i et intervju om yrkesfagenes status, og at han hadde ytret et ønske om å kunne delta også og slik fikk jeg kontakt med informantene Bernt. Det er altså en kombinasjon av tilfeldigheter, nettverk og flaks som i størst grad har bidratt til at jeg har fått kontakt med kvalifiserte informanter, men samtidig er tilbakemeldingen fra informantene at de virkelig brenner for temaet og vil bidra med det de kan. Informanten Jonas ble jeg satt i kontakt med etter å ha fortalt en bekjent om masterprosjektet mitt, responsen var at de hadde en kandidat som brant for dette temaet som de gjerne ville at jeg skulle få intervjuet. Intervjuene varte mellom 30-60 minutter, og etter fire intervjuer endte jeg opp med å måtte avslå mulige informanter for å begrense omfanget av oppgaven ettersom at intervjuene endte opp på over 20 000 ord.

De 4 informantene som har vært bidragsytere til oppgaven har altså alle gått påbegynt studiespesialiserende eller kommet seg helt til høyere utdanning før de har gått inn i et yrkesfag. Jeg ønsker å høre om hvordan de oppfattet at mennesker rundt dem reagerte på at de gjorde en endring av yrkesvalg, hvilke eksterne påvirkningskrefter som påvirket deres valg og hvordan de som yrkesaktive opplever at samfunnet anser deres yrke. Siden jeg er ute etter personlige erfaringer har jeg valgt å gå for en semistrukturert fremgangsmåte der jeg har noen overordnede spørsmål jeg ønsker respons på, men de personlige opplevelsene til intervjuobjektene vil være det viktigste for å utgjøre meg en mening om hvordan forskjellige yrkers status oppfattes.

Jeg har også vært opptatt av å styre intervjuet inn mot informantenes livsverden, altså deres daglige liv og opplevelser. Dette har ført til en liten utfordring med tanke på hvor forskjellige yrkesfagene er og hvor mye av det som deles under intervjuet som kan brukes til oppgaven. Matrosene trakk for eksempel frem utfordringer med å være borte hjemmefra, mekanikeren trakk frem mangel på muligheter for progresjon i arbeidslivet hvor tømmeren trakk dette frem som noe positivt med sitt yrke. Jeg fikk fortsatt alle fire til å dele sine tanker om yrkesfagenes status generelt og hvordan holdninger til det kan endres, men noe av innholdet bærer altså preg av å være spesifikt til hver informants egen situasjon. Selv om responsene ved første øyekast kan fremstå som utfordrende å inkludere i oppgaven åpnet det at mekanikeren kunne melde om utfordringer knyttet til progresjon for at jeg stilte

spørsmål til de andre informantene rundt dette, og det førte til gode diskusjoner. Om alle informantene hadde hatt samme yrke hadde det gitt et betraktelig bedre innblikk i det spesifikke yrket, men også vært en dårligere indikator på yrkesfagene generelt. Jegg har vanskeligheter for å se hvordan jeg kunne håndtert utvalg av informanter og intervjuprosessen bedre uten å øke antallet intervjuer betraktelig, noe som ville begrenset hvor mye jeg kan ta med i oppgaven fra hver enkelt person. Jeg tar likevel selvkritikk for at jeg har valgt fire representanter fra tradisjonelt mannsdominerte yrkesgrupper som bedriver fysisk arbeid å intervjuer, og ser i ettertid at jeg burde ha inkludert en eller flere fra f.eks. helse og oppvekst for å få et innblikk i det å jobbe i offentlig sektor sammen med et høyt antall høyere utdannede og andre typer arbeidsoppgaver da jeg mistenker at de har andre perspektiver å komme med. Jeg tror dette kommer av at jeg har vært for fokusert på sammenhengen mellom fysisk arbeid og yrkesfag, en fordom jeg mistenker at jeg ikke er alene om å ha.

Som teoretisk grunnlag for intervjuprosessen har jeg benyttet meg av Kvale & Brinkmann (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. De viktigste bidragene derfra kommer i form av å være bevisst på maktforhold mellom meg selv og informanten. I mitt tilfelle er det å intervjuer mennesker som har valgt yrkesfaglig ovenfor høyere utdanning en direkte motsetning av egen utdanningsvei, og utfordringen blir å få frem at jeg ikke anser valget de har tatt som et dårligere enn mitt eget. Viktigheten av relevante oppfølgings spørsmål for å gi informantene en opplevelse av at jeg verdsetter det de har å si og at de skal føle seg trygge til å dele av personlige erfaringer er også noe jeg tatt med meg fra Kvale & Brinkmann.

De forhåndsbestemte spørsmålene var:

Informantens bakgrunn: Hva er din høyeste fullførte utdanning? Hvilke karakterer hadde du på ungdomsskolen? Hva var de viktigste faktorene når du gjorde ditt yrkesvalg?

De 2 første spørsmålene hadde først og fremst som hensikt å bekrefte at de som ble intervjuer var relevante intervjuobjekter, men også å gjøre informanten komfortabel med det som kommer senere i intervjuet. Dette starter et intervju med mer åpne spørsmål som krever personlig utlevering og refleksjon i større grad enn hva de innledende spørsmålene som har fasitsvar gjør. Spørsmål om hvilke faktorer som var viktigste faktor for

utdanningsvalg handler om å gjøre meg en mening til rekrutteringsevnen, var prioriteringen deres at de ønsket å arbeide med fysisk arbeid eller å få inntekt så fort som mulig?

Ekstern påvirkning

Valg av utdanning er en av de første store avgjørelsene man tar som ungdom, og det er en avgjørelse som i stor grad kan påvirke resten av livet. Selv om det til syvende og sist er ungdommen selv som skal ta avgjørelsen er det naturlig at eksterne faktorer påvirker dem, jeg hadde derfor et ønske om å spørre informantene om hvordan de selv oppfattet at eksterne faktorer påvirket deres valg av utdanning. De eksterne påvirkningene kan være en indikator på hva som i ungdommens omgangskrets har høy eller lav status. Om man velger å gå et utdanningsløp basert på at venner har tatt det samme eller anbefalt det er det en indikator på at utdanningsløpet i egen omgangskrets har eller bidrar til høy status. Det samme kan sies om foreldre, har man foreldre med lang utdanning som ikke ønsker at barnet skal gå en yrkesfaglig utdanning er det nærliggende å tenke at statusen gjør seg gjeldende i denne sammenheng også.

Hvilken påvirkningskraft føler du at familien din hadde på ditt valg av utdanning?

Familie bidrar i stor grad til barnas utdanningsløp på flere måter, og selv om det hovedsakelig gjelder foreldre har jeg valgt å bruke ordet familie i tilfelle det skulle være andre familiemedlemmer som har påvirket utdanningsvalget. Forskning viser at foreldre med lengre utdanning enn gjennomsnittet også får barn som går på lengre utdanning enn gjennomsnittet. Gjennom artikkelen «Foreldrenes utdanningsnivå påvirker barnas psykiske helse» som er en presentasjon av funn gjennom studiet til Torsvik et al (2020) presiseres det:

Det er trolig ikke utdanningsnivået i seg selv som påvirker barna, men de sosiale og økonomiske livsbetingelsene som utdanningsnivået skaper, presiserer forsker Fartein Ask Torvik ved Folkehelseinstituttet. (Folkehelseinstituttet, 2020)

Foreldre har også andre måter å påvirke ungdommens utdanningsvalg på, det kan være knyttet til at foreldre ønsker å gi barna sine muligheter de selv føler de har gitt glipp av eller mer egoistiske årsaker som f.eks. et ønske om å øke egen status ved å ha høyt utdannede barn, en situasjon som blir presentert under funn senere i oppgaven.

Hvilken påvirkningskraft føler du at skolevesenet sto for gjennom ditt valg av utdanning?

Hensikten med spørsmålet er å kartlegge om informantene har hatt en opplevelse av at de gjennom skolen har fått tilstrekkelig informasjon om de forskjellige tilgjengelige utdanningsløpene man elevene har mulighet til å gå på. Jeg vil vite om de føler at yrkesfagene ble presentert som en løsning for de det skulle passe. Dette er informasjon som typisk kan komme frem gjennom faget utdanningsvalg, messer og hospiteringer på videregående skoler.

Jeg har ingenting annet enn personlige erfaringer og uformell dialog som indikerer at yrkesfagene blir undersøkt, men ønsket å finne ut om skolene bevisst eller ubevisst videreformidler negative holdninger til yrkesfaglige utdanninger ved å nedprioritere det sammenlignet med studiespesialiserende.

Hvilke andre faktorer kan ha påvirket ditt valg av utdanning?

Med andre faktorer refererer jeg til venner, lokasjon eller andre individuelle opplevelser. Det er ikke utenkelig at man for eksempel har utfordringer knyttet til å flytte hjemmefra i en alder av 15-år, og den foretrukne utdanningen kan dermed bli vanskeligere å starte på. Som tidligere nevnt under definisjonen av representasjon kan man gjennom personlige erfaringer ha tilegnet seg et syn på et spesifikt yrke som gjør at man ønsker å utdanne seg til nettopp det. Den viktigste faktoren på andre eksterne påvirkningskrefter oppfatter jeg at likevel kommer i form av egen omgangskrets basert på forskningen jeg har lest om emnet.

I artikkelen *“The unnoticed influence of peers on educational preferences”* presenterer Hjortskov & Andersen viktigheten av omkretsens påvirkningskraft gjennom et forskningsprosjekt. Prosjektet er gjennomført i Danmark, hvor de har brukt 18 forskjellige klasser på åttende trinn og 22 klasser på niende trinn som deltagere i undersøkelsen. Gjennom studiet ser de på hvordan elevene blir påvirket av vennene sin når de skal velge egne valgfag. Jeg vil påstå at kulturelle likheter mellom Danmark og Norge gjør forskningen nyttig i Norsk kontekst.

I rapporten beskrives det at den klassiske modellen for utdanningsvalg baserer seg på ferdigheter, familiens bakgrunn, ikke-økonomiske faktorer (kulturell og sosial kapital i Boerdieus teorier) og forventet inntekt. Selv om dette alle er faktorer de presenterer som viktige har de satt søkelys på det de refererer til som «Social image effects» under valg av utdanning. Selv om fåtallet svarer at de blir påvirket av venner når de skal velge fag har de kommet frem til at det er en stor sammenheng mellom valgte fag og venner. I rapportens konklusjon beskrives det:

“More recently, the influence of peers has been documented in experimental studies within different social science disciplines. Less attention has been given to whether young adults are susceptible to seemingly irrelevant factors such as the mentioning of their peers prior to stating their educational preferences and whether they are aware of the peer influence.” (Andersen & Hjortskov, 2019, S. 18)

Venner kan altså stå for en ubevisst type påvirkningskraft som verken avsender eller mottaker av påvirkningen er klar over. Dette er en situasjon man gjerne ikke gjenkjenner når man står i det, men jeg håper informantene i ettertid har reflektert over hvordan deres omgangskrets har påvirket deres eget valg av utdanning.

Oppfølgingsspørsmål: De 4 informantene har varierende arbeidsdager og personlige liv, og det er dermed helt forskjellige ting de trekker frem i forhold til andre menneskers holdninger til dem selv. Selv om oppgaven handler om yrkesfagene generelt er det viktig at informantene får prate om deres individuelle yrke og utfordringene knyttet til det for å få et bedre innblikk i deres livsverden.

Hva kan yrkesfagene gjøre for å forbedre anseelse og rekruttering?

Målet med spørsmålet er ikke å forbedre yrkesfagenes anseelse og rekruttering, men å få et innblikk i hva informantene mener at kan gjøres bedre. Jeg har valgt å spørre om yrkesfagene som en helhet i motsetning til informantenes egne yrker da det er mest relevant for min oppgave, samtidig åpner jeg for at informantene kan dele observasjoner som er knyttet til deres eget yrke.

Om du kunne ha valgt igjen, hva ville du ha gjort?

Avslutningsvis har jeg gitt informantene et scenario hvor de reiser tilbake til 10-klasse med kunnskapen de har tilegnet seg i dag, hadde de søkt seg inn på en yrkesfaglig utdanning eller ville de ha gått studiespesialiserende med ny giv? Meningen med spørsmålet er å få informantene til å reflektere rundt egne prioriteringer og om de ville anbefalt andre å gå samme veien som de selv. De har alle avsluttet studiespesialiserende av forskjellige årsaker, men problemer som faglige utfordringer og skoleleilighet kan de ha endret mening om i voksen alder.

Relevans og signifikans

Alle informantene er kvalifisert gjennom å ha oppnådd et fagbrev til å uttale seg om opplevelser rundt eget fag og yrkesfag som helhet. Særlig informanten Jonas som i dag har ansvar for ansettelse og oppfølging lærlinger har et godt faglig utgangspunkt til å uttale seg på generelt grunnlag innen yrkesfag. Jeg mener at de beste å spørre om yrkesfagenes status er de som selv opplever samfunnets holdninger, og etter endt intervju prosess er jeg meget tilfreds med informantenes responser.

Som nevnt under utfordringer med oppgaven er det et høyt antall fag å forholde seg til, og jeg kunne sånn sett hatt et større utvalg informanter med enda mer varierte yrkesområder. Samtidig har jeg bevisst gått etter en snever gruppe informanter, og med tanke på oppgavens omfang anser jeg det som et godt antall.

Etikk knyttet til kvalitative undersøkelser

Selv om alle informantene har fått fiktive navn og jeg benytter meg av vage beskrivelser av lokasjoner er det til tider personlige temaer som diskuteres, noe som tross alt er hensikten med kvalitative intervjuer. Jeg har valgt å la informantene styre selv hva de ønsker å dele. Jeg har bevisst unngått å stille spørsmål om ting som sivilsituasjon, bosituasjon og inntekt selv om noen av informantene på eget initiativ delte denne typen informasjon. I noen tilfeller beveger vi oss inn på temaer som kan være ubehagelig å snakke om for informantene, som f.eks. da en informant beskriver at han følte seg tvunget av en forelder til å gå på studiespesialiserende. Jeg har håndtert slike situasjoner med en tanke om at det er best å la informantene styre hvor diskusjonen går videre, og når jeg oppfattet

informantene som ukomfortable gikk jeg videre til neste tema. En annen utfordring kommer når informantene diskuterer hvordan arbeidsinnvandring på negativt vis har påvirket yrkesfagenes status. Informantene er i varierende opptatt av å ikke fremstilles som rasistiske når denne problematikken diskuteres, noe jeg personlig ikke opplever dem som. Jeg tror og håper at jeg har fremstilt deres utsagn i en kontekst som tydeliggjør dette.

3. Teori

Jeg har i teorikapittelet tatt for meg Bourdieus teori om kapitalformer og utdanning, samt analyser av den norske yrkesfagmodellen og reform 94. Denne teorien er valgt fordi den dreier seg om temaet yrker, utdanningsvalg og status-. Funn i intervjuene fikk meg til å søke videre i denne retningen. Annen teori som har vært grunnlag for oppgaven, f.eks. framskrivning av arbeidsstyrken som jeg har nevnt tidligere, mener jeg fungerer bedre som en del av drøfting eller som argumentasjon for påstander.

2.1 - Kulturell og sosial kapital – Bourdieus perspektiv

Pierre Bourdieu har i en årrekke påvirket sosiologien med sine analyser av samfunnet. Jeg har benyttet meg av noe så enkelt som NDLA sitt sammendrag, jeg mener at deres korte sammendrag av Boerdieus overordnede tankegang er presis og trekker frem de perspektivene jeg har tenkt mest over gjennom arbeidet med oppgaven:

Han mener samfunnet består av individer og grupper som kjemper mot hverandre for å få tilgang til ressurser, som for eksempel penger, eiendom, prestisje eller sosiale nettverk. Disse ressursene gir deg makt og fordeler og kan brukes til å oppnå ulike goder. Har du penger, kan du for eksempel kjøpe deg eiendom, ting og tjenester. De som har flest ressurser, befinner seg øverst i samfunnshierarkiet og viderefører gjerne sine ressurser til neste generasjon. (NDLA, 2021)

Bourdieu tar utgangspunkt i at vi har tre hovedformer for kapital:

Økonomisk kapital - Penger eller alt som har en økonomisk signifikans som f.eks. bil, eiendom og aksjer. Fremstilles som den viktigste av de tre formene, og en tilstedeværelse av økonomisk kapital er nødvendig for overlevelse.

Kulturell kapital - Fremstilling i samfunnet. Typiske kjennetegn for kulturell kapital er utdanning, status, klær og væremåte. Todelt kapital i form av uformell og formell, den uformelle delen handler om individets smak som eksemplifisert av det litt utdaterte begrepet «høykultur» sammenlignet med populærkultur kan bli naturlig å tenke på, det å lese bøker sammenlignet med TV-serier og hvordan den ene fremstiller et individ som mer kulturelt enn det andre. Den formelle delen av kulturell kapital omhandler utdanningskapital eller arbeidskapital, hvilke papirer du har eller hvilken tittel du har opparbeidet deg gjennom arbeidet. Trenger ikke nødvendigvis stå i stil med individets økonomiske eller sosiale kapital, selv om den ofte gjør det.

Sosial kapital – Sosialt nettverk og familie. Nepotisme i arbeidslivet og i utdanning er typiske måter å utnytte sosial kapital på, det samme med å få en stilling man ellers ikke hadde fått via sitt sosiale nettverk. Det handler enkelt og greit om å være født i riktig familie eller å kjenne de riktige menneskene.

De tre nevnte formene for kapital benyttes i Bourdieus tankegang til å etablere seg i en av tre hovedklasser. I stedet for den tradisjonelle tredelingen med overklasse, middelklasse, og underklasse har han delt det opp som den dominerende klassen, middelklassen og den dominerte klassen. Dette handler i stor grad om at han inkluderer kulturell og kapital som faktorer i et regnestykke som tradisjonelt sett har vært regnet ut ved økonomisk kapital.

I utgangspunktet høres ikke samfunnet Bourdieu beskriver ut som det vi nordmenn ser på oss selv som, vi har en tendens til å se på andre land med tydeligere klasseskiller som mindre utviklet og oss selv som et land hvor forskjellene er små. I mange tilfeller stemmer også dette, men selv om vi ikke har et tradisjonelt klassesamfunn som beskrevet i f.eks. marxistisk teori eller bruker klasseskille i dagligtale som man kan høre om fra USA og Storbritannia er det fortsatt sosial ulikhet innad i Norge. Klassesillet i Norge er delvis forskjellig fra de klassiske klassesamfunnene ved å være mer sentrert rundt livsstil og arbeidsliv enn rene økonomiske forskjeller, og stemmer dermed godt overens med Bourdieus filosofi om forskjellige typer kapital. For å sette det i kontekst av samfunnets syn

på innbyggere med yrkesfaglig utdanning og fysisk arbeid har jeg sett på Hedvig Skonhoft Johannesens artikkel «*Miskjennelse av yrkesfaglig kulturell kapital i skolen*» (2019) publisert i norsk pedagogisk tidsskrift. Hun beskriver de tre primære kapitalformene i en yrkesfaglig kontekst som følgende:

Kulturell kapital kan være utdanning, eksamenspapirer, smakspreferanser knyttet til klassebakgrunn, kunnskap om skikker og konvensjoner som gir eller begrenser agentenes handlingsrom. Yrkesfaglig kulturell kapital kan være håndlag, materialkunnskap og beherskelse av kulturelle koder på byggeplassen. Den sosiale kapitalen består av agentenes sosiale nettverk, bekjenskaper og summen av sosial anerkjennelse (Bourdieu 1984, s. 53; Bourdieu & Wacquant 1992/2007, s. 119). Bourdieu og Passeron argumenterer for at hovedfunksjonen til utdanningssystemet er å påføre elevene korrekt kulturell kapital ut fra den legitime kulturens påvirkning (Bourdieu & Passeron 1990, s. 11). I yrkesfaglig kontekst betyr dette at nedvurdering av yrkesfag kan være et resultat av sanksjonering av den yrkesfaglige kulturelle kapitalen i utdanningssystemet som fører til reproduksjon av ulikhet, hvor elever med boklig kulturell kapital favoriseres.» (Johannesen, 2019)

Johannesen beskriver at boklig kompetanse favoriseres ovenfor praktisk kompetanse, og dette stemmer overens med min hypotese og noen av mine funn. Respondentene i kvalitativ undersøkelse pekte på statusen man får av å drive med fysisk arbeid som kjernen for hele problemstillingen rundt en mulig fremtidig mangel på kvalifiserte yrkesfaglig utdannede. Prioriteringen av boklig kompetanse sprer seg gjennom samfunnet og bidrar til en generell holdning om at praktisk kompetanse, i denne konteksten ofte knyttet til utdanning på videregående nivå, blir sett på som dårligere i sammenligning med høyere utdanning. I realiteten er det en rekke alternative ferdighetssett som er helt nødvendig i et fungerende nasjonalt samfunn. Samtidig er det å gå på eller ha fullført høyere utdanning en bragd som bør belønnes, noe som blir gjort i form av både kulturell, sosial og økonomisk kapital. Den store utfordringen har tilsynelatende vært å trekke frem dette som positivt, uten å samtidig trekke alternativene frem som negative, om det er bevisst eller ei. Jeg opplever selv også utfordringer knyttet til å argumentere for yrkesfaglig utdanning uten å trekke frem negativer ved høyere utdanning, så utfordringen er til stede begge veier.

Johannesen bruker Bourdieus filosofi til å beskrive det hun kaller miskjennelse av yrkesfagene:

Miskjennelse er hos Bourdieu de subtile måtene hvor underliggende prosesser og sosiale strukturer vedlikeholdes, gjennom diskreditering eller nedvurdering, altså miskjennelse av bestemte typer kulturell kapital etter tilskrevet verdi. Kulturell kapital er utdanningssystemets hovedkapitalform, og reproduksjon eller miskjennelse av kulturell kapital i utdanningssystemet signaliserer et verdssystem av kunnskap som relatert til makt (Johannesen, 2019)

For å demonstrere effekten av miskjennelsen av yrkesfag beskriver hun

Et eksempel på hvordan utdanningssystemet premierer boklig kulturell kapital framfor yrkesfaglig kulturell kapital, er når voksne fagarbeidere med norsk fagbrev og mange års arbeidslivserfaring må dokumentere timetall i norskkompetanse ved opptak til universitet, grunnet ulik tolkning av opptak på grunnlag av realkompetanse (Forskrift for opptak til høyere utdanning 2017). Slik ser utdanningssystemet bort fra yrkesfaglige tradisjoner om realkompetansevurdering, og vektlegger i stedet eksamenspapirer med skolsk presisjon, og nedvurderer samtidig yrkesfaglig kunnskap». (Johannesen, 2019)

Dette stemmer også overens med hva informantene i kvalitative intervjuer beskriver, et arbeidsmarked som tradisjonelt har vært preget av å være et meritokrati har over tid beveget seg til å være basert på eksamenspapirer. Dette vil jeg komme innom mot slutten av oppgaven under overskriften «Akademisering av samfunnet». For å oppnå kvalifikasjon til stadig flere yrker i dag kreves det høyere utdanning, og dermed studiekompetanse. Etter min mening vil en mer balansert løsning være at man etter et bestemt antall år i arbeidslivet med relevant arbeid får mulighet for å enten automatisk eller ved gjennomføring av en prøve oppnå et kompetansebevis som kvalifiserer en arbeider til nye plikter som f.eks. yrkesfaglærer. Det fremstår kanskje som et for enkelt svar på en stor problematikk, men essensen er at jeg mener realkompetanse må kunne konkurrere med eksamenspapirer.

3.2 – Den norske yrkesfagmodellen og reform 94 Den norske yrkesfagmodellen og reform 94

Før 1974 var yrkesfaglig utdanning på egne yrkesskoler, og det vi i dag kjenner som *studiespesialiserende* het *allmennfag* og ble undervist i på gymnas hvor hensikten var å forberede elever til høyere utdanning med oppnådd examen artium, datidens generelle studiekompetanse. Terminologiene er til en viss grad fortsatt benyttet, noe jeg fikk oppleve nylig gjennom praksis på Voss. Der omtales de to skolene som Voss Gymnas og

«yrkesskolen», til tross for navngivingen tilbyr begge skoler i dag både yrkesfaglige og studiespesialiserende linjer. Dette er likevel et unntak fra regelen, i utgangspunktet skulle skillet mellom gymnas og yrkesskole fjernes i 1974 med Kunnskapsdepartementets lov om videregående opplæring. Loven inneholdt regelverket som fører til det vi nå kjenner som videregående skole hvor både yrkesfaglig og det som den gang het allmennfaglig utdanning endte under samme tak. Fra mitt perspektiv som primært ønsker å sette søkelys på utdanningens anseelse eller status fremstår dette som en positiv endring. Man hører fortsatt at yrkesfaglige utdanninger snakkes nedlatende om, men jeg vil tro at kontrastene var enda større når det var helt forskjellige skoler og mistenker at dette tidligere kan ha vært medvirkende faktor til å skape en klar differanse mellom yrkesfagene og studiespesialiserende som vi fortsatt kan merke etterdønninger av i dag.

Reform 94 kom som neste store endring innen videregående opplæring i 1994, for yrkesfagenes del var de største endringene:

- «Det innføres en lovfestet rett til 3 års videregående opplæring for alle mellom 16 og 19 år med en tilsvarende plikt for fylkeskommunen til å sørge for tilstrekkelig antall plasser. I henhold til lov om videregående opplæring, har slike søkere rett til ett av tre alternative grunnkurs, og 2 års videregående opplæring som bygger på grunnkurset.»

(Finansdepartementet, 1994)

- «For fag under lov om fagopplæring i arbeidslivet innføres det en hovedmodell med 2 år i skole og resten av opplæringen i bedrift. Det skilles mellom en opplæringsdel og en verdiskapingsdel, og den samlede tiden fra påbegynt grunnkurs til avsluttet fagbrev tar inntil 4 år. Dersom det ikke opprettes nok lærlingeplasser, vil fylkeskommunen måtte tilby opplæringen i skole.» (Finansdepartementet, 1994)

- «Antallet grunnkurs (GK) samordnes og reduseres fra 110 kurs til 13 kurs. Antall videregående kurs for andre årstrinn på videregående skole (VK I) reduseres fra 160 til om lag 90.» (Finansdepartementet, 1994)

Reformen inneholdt også flere endringer, men dette er 3 relativt kort forklarte endringer som påvirket elevene i stor grad. Lovfestet rett til 3-årig opplæring og at fylkeskommunen skulle være ansvarlig for tilstrekkelig antall plasser er et direkte tiltak for å gjøre videregående opplæring tilgjengelig for alle. Lærling-ordningen, ofte referert til som 2-2 ordningen ettersom at den består av 2 år skole og 2 år i lære, blir innført som standard for yrkesfagene og skal bidra til at elever får undervisning på videregående nivå etterfulgt av et valg mellom høyere utdanning eller å gå ut i arbeidslivet med lønn. Antall grunnkurs ble redusert for å skape færre ulikheter mellom skolene for hva som ble lært opp, og ble fulgt opp av nasjonale læreplaner som skulle bidra til mer likhet.

Ambisjonen med reform 94 kan og bør tolkes som velmente tiltak som var ment for å skape større sosial mobilitet og redusere sosiale forskjeller. Til tross for gode hensikter har reformen i ettertid blitt kritisert for å akademisere yrkesfaglig opplæring ved å innføre flere timer norsk, matematikk og andre «skolefag» enn hva som var i den tidligere versjonen, den tradisjonelle yrkesskolen. Akademiseringen var tilsynelatende basert på at kunnskapsnivået generelt skulle opp, men innføring av allmennfaglig påbygning i samme reform krevde også visse forhåndskunnskaper innen allmennfag. Satt på spissen betyr dette at alle som gikk yrkesfag måtte ha større grad av skolefag slik at et (på den tiden) fåtall kunne benytte seg av et påbygningsår og generell studiekompetanse. Denne typen endringer i skolens struktur frykter jeg at kan ha ført til at de som var aller svakest på skolen fikk en enda smalere inngangsportal til arbeidslivet enn hva de hadde på forhånd.

I 2019 ble artikkelen «*Improving educational pathways to social mobility: Evidence from Norway's "Reform 94"*» publisert på SSB, rapporten baserer seg på en studie hvis fremgangsmåte beskrives som følgende:

Vi identifiserer effekter av reformen ved hjelp av et «forskjell-i-diskontinuiteter»-rammeverk, hvor vi sammenlikner elever født like før og like etter 1. januar 1978 (datoen som avgjør om elever er direkte berørt av reformen eller ikke) med elever som er født like før og like etter 1. januar i andre år.» (Bertrand, Mogstad & Mountjoy, 2019, S.3)

I konklusjonen beskrives det videre:

Vi finner at reformen førte til en betydelig økning i andelen elever som ble oppmeldt til yrkesfaglige studieretninger, og at effektene på seinere utfall varierer betydelig på tvers av

ulike grupper. Flere menn fullførte yrkesfaglige studieretninger, på bekostning av allmennfaglig studieretning. Dette førte videre til redusert kriminalitet og høyere inntekter i voksen alder, spesielt blant menn med lavere sosioøkonomisk status, mens andelen av menn med yrkesfaglig studieretning som fortsatte til høyere utdanning ikke ble påvirket av reformen. For kvinner med lavere sosioøkonomisk status førte reformen til lavere frafall fra videregående opplæring og flere som tok yrkesfaglig studieretning med allmennfaglig påbygging, og dermed en økning i andelen kvinner som var kvalifisert for høyere utdanning. (Bertrand et al., 2019, S.3)

Reform 94 førte altså til økt deltakelse i yrkesfaglig utdanning og redusert frafall fra videregående opplæring, i hvert fall sammenlignet med de første kullene som benyttet seg av den nye ordningen sammenlignet med den gamle. Det betyr likevel ikke at reformen var feilfri, det fremstår fortsatt for meg som tidligere nevnt at det økte fokuset på akademiske ferdigheter kan ha kommet frem på bekostning av de aller svakeste faglig. Det er også vanskelig å si hvilke aspekter av reformen som har bidratt til økt søkertall og lavere frafall, at det ble en lovfestet rett og at fylkeskommunene fikk krav om å tilrettelegge kan ha hatt større innvirkning enn f.eks. økt akademisering. Når det gjelder yrkesfagenes status vil jeg tro at den økte andelen av tradisjonelle skolefag og muligheter for tidligere lønnet arbeid har fremstått som positivt, noe jeg også antar at har vært en bidragende faktor til at flere valgte yrkesfaglig studieretning som motsetning til å ta allmennfaglig utdanning eller å gå direkte ut i arbeid uten ambisjon om å oppnå formell kompetanse. Med tanke på kritikken som rettes mot R94 om at de svakeste elevene ikke lenger hadde en skole som passet for dem er det nærliggende å anta at økt eksklusivitet via begrenset tilgjengelighet også kan ha bidratt til økt status. En utfordring knyttet til dette er at reformen fremstår som usympatisk mot de elevene som ikke lenger hadde et sted å gå, altså elevene som har et dårligere utgangspunkt for de teoretiske delene av den nye skolen. Denne gruppen elever har i senere tid fått bedre muligheter til å oppnå formell kompetanse, for eksempel ved å gjennomføre fagprøve etter 5 år i yrket som praksiskandidat uten at det kreves tradisjonelle skolefag i samme grad som gjennom et yrkesfaglig utdanningsløp ved videregående skole.

Tiltak i nyere tid

NOU 2008:18 – *Fagopplæring for fremtida* er en rapport om yrkesfagenes status og fremtid, er skrevet av et offentlig oppnevnt utvalg ledet av Rolf Jørn Karlsen. Rapporten er omfattende og inneholder nærmere 80 tiltak for å gjøre yrkesopplæringen bedre, mer attraktive, og for å forhindre frafall. Rapporten handler også om yrkesretting av fellesfag ved studiespesialiserende utdanning, men omhandler i størst grad yrkesopplæring tilsynelatende basert på svak status: «At fag- og yrkesopplæringen har fått høy prioritet, har sin årsak i at det å styrke yrkesopplæringen ble antatt å gi de sterkeste og raskeste effektene, og at yrkesopplæring har hatt en svakere status enn annen utdanning.» (Regjeringen, 2008)

Tiltakene som ble anbefalt var blant annet:

- Fast rutine for å vurdere endringer i fagene innenfor sitt område – Utvalget foreslo også at det skulle tilrettelegges for å kunne gjøre endringer i læreplaner for fag uten å måtte gjennomføre en total reform, tilsynelatende for å holde utdanningen relevant til samtidens arbeidsmarked i større grad enn tidligere.
- Øke insentiver som belønner skoler eller lærebedrifter for en innsats som fører til at flere elever og lærlinger gjennomfører og består.
- Mulighet for å oppnå fagbrev uten tradisjonell skole, det blir beskrevet som det vi i dag kaller for fagbrev som praksiskandidat.
- I større grad gjøre utdanningene yrkesrettet.

I ettertid vet vi at denne tidsperioden ble etterfulgt av en nedgang når det gjelder søkertall til yrkesfaglig utdanning, og det blir umulig å si i hvilken grad denne rapporten påvirker den nå pågående positive retningen yrkesfagene beveger seg i når det gjelder rekrutteringsevne.

Jeg opplever likevel at deler av rapporten ble tatt på alvor, ut fra det jeg kan se i læreplanen til et par utvalgte yrkesfag ser det i stor grad ut til å være mer yrkesrettet og fleksible med blant annet et økt fokus på digitale virkemidler jeg selv ikke opplevde når jeg gikk på TIP for rundt 10 år siden. De økte insentivene som belønner skoler eller lærebedrifter det refereres til har tilsynelatende kommet på plass. Selv om det eksisterer forskjellige løsninger på fylkesnivå som påvirker summene bedrifter mottar i støtte har alle lærlingebedrifter tilgang til det nasjonale basistilskuddet for 2022 på kr. 167,407 sammenlignet med kr. 95,380 i år

2007. (Udir, 2022) Med en gjennomsnittlig årlig inflasjon på 2,2% er det naturlig å ha en viss vekst, men basisstøtten har økt med mer enn hva inflasjonen har gjort, dette beviser at de økonomiske tilskuddene altså har økt i praksis.

Rapporten beskriver også under kapitlet *Holdninger til arbeid/yrke* at en undersøkelse om yrkespreferanser indikerer at samhold på arbeidsplass og at arbeidet er samfunnsnyttig har lavere oppslutning i en undersøkelse fra 2002 enn statistikk fra 1992, men at «Verdier som status og prestisje knyttet til yrkesvalg får derimot økt oppslutning. Forskerne tolker dette som et mulig uttrykk for individualiseringstendensen som er diskutert tidligere.» (Regjeringen, 2008)

Rapporten peker flere steder på sosial status som en utfordring knyttet til yrkesfagene, men det eneste tiltaket som er knyttet direkte til dette er å utvide ungdomsretten til å også gjelde et påbygningsår for å oppnå studiekompetanse etter endt fagbrev. I rapporten står det at rekrutteringen mellom studiespesialiserende og yrkesfaglig utdanning er «svært skjev», og argumenterer for at studiekompetanse for alle som har fullført videregående opplæring vil fungere som sosialt utjevne.

«Ved å åpne for at alle elever også fra de yrkesfaglige utdanningsprogrammene har rett til å søke opptak til høyere utdanning, kan noe av denne forskjellen utjevnes. Utvalget mener også at forslaget vil kunne bidra til å øke statusen til fag- og yrkesopplæringen. Dette kan igjen bidra til at elever fra flere sosiale lag velger yrkesfaglige tilbud på videregående nivå. En generell statusheving er også viktig for å øke rekrutteringen til fagopplæringen generelt.» (Regjeringen, 2008)

I dag er det som foreslått slik at man har ungdomsrett etter endt fagbrev, og det er opprettet egne klasser for «påbygg med fagbrev» på videregående skoler hvor man får fritak fra noen av fagene man ellers måtte hatt for generell studiekompetanse. Jeg benyttet meg selv av denne løsningen for å komme inn på høyere utdanning og mener på generell basis at fleksibilitet er positivt, men jeg oppfatter det som problematisk at løsningen for å øke status i yrkesfagene var å gjøre det til en lettere inngangsportale for høyere utdanning. Dette fremstår for meg som medvirkende faktor i et mønster fra det siste tiåret hvor antallet lærlinger ligger langt unna antallet søkere til yrkesfaglig utdanning, påbygningsåret og frafall gjør at mange aldri starter på læretiden sin. Det fremstår som at dette vedtaket ble gjort sett med et kortsiktig perspektiv hvor man øker søkertall på studiene uten at det

nødvendigvis bidrar til en større arbeidsstyrke innen yrkesfagene, som de selv refererer til som viktig tidligere i samme rapport. At «en generell statusheving» også er nødvendig uten å utdype med andre forslag enn forslaget med lettere tilgang til studiespesialiserende fremstår for meg som en lat konklusjon, selv om de også anerkjenner behovet for forskning på området.

Dette er en av mange rapporter som omhandler yrkesopplæring, jeg har valgt å benytte meg av nettopp denne for å poengtere at utfordringene jeg har presentert i min oppgave har vært til stede i en årrekke. Denne rapporten har også forholdt seg til status i større grad enn andre rapporter som ofte har et større fokus på økonomi i form av statlige tilskudd og finansiering av lærlingeordningen vi har i dag.

Jeg mener at det er viktig å anerkjenne at regjeringen gjennom mange år har arbeidet aktivt og at de har gitt økonomisk støtte på hundrevis av millioner for å forbedre yrkesfagenes situasjon gjennom ekspertpaneler som benyttet i denne rapporten, tilskudd til lærebedrifter og forskning på området. Ifølge min hypotese er det til syvende og sist preferanser og holdninger i samfunnet som avgjør i hvilken grad denne typen tiltak vil fungere, hvor utfordrende det kan være å endre holdninger demonstreres ved at aktivt arbeid for å øke yrkesfagenes status har hatt begrenset effekt i forhold til ressursene de er tillagt.

4 – Funn & Diskusjoner.

I dette kapitlet vil jeg gå gjennom hvilke funn jeg har gjort i forskningsdelen av oppgaven, jeg har valgt å knytte diskusjon til hvert enkelt funn i motsetning til separate kapitler for funn og diskusjoner, jeg opplever dette som en bedre løsning ettersom at jeg har et høyt antall «små» funn. Funnene er ikke presentert etter oppfattet signifikans, men i rekkefølgen de ble gjort.

4.1 - Geografiske forskjeller – Dataanalyse

Gjennom både intervjuer og spørreundersøkelsene ble de geografiske forskjellene tydeliggjort.

I mitt første intervju, som var med informanten Jan svarte han følgende på spørsmål om ekstern påvirkningskraft under studievalg:

Nei, for min del har det ikke vært noe press til eller fra. Hvert fall ikke som jeg kan huske, her som jeg kommer fra har det vært ganske lite skambelagt å velge yrkesfag. Hvert fall ikke når jeg var ung, men det har nok blitt verre med årene vil jeg tro. Hvert fall verre jo mer sentrumsnært du kommer, jo nærmere du kommer en storby jo mer uglesett er yrkesfag vil jeg tro.

Denne informanten bodde i tidsperioden det refereres til mer enn 1 time fra nærmeste storby. Som kontrast vil jeg trekke frem hva informanten Jonas hadde å si på samme spørsmål:

Ja alle valgte jo allmenn. Det var liksom greien, yrkesfag når jeg gikk ble sett veldig ned på. Du var jo en taper om du valgte yrkesfag, det var den opplevelsen vi fikk. Jeg har masse kompiser som har gått allmenn, aldri fullført noen utdanning, men i midten av 20-årene begynte de først på yrkesfaglige utdanninger selv om det var det de skulle gjort for 10 år siden.

Jonas er oppvokst i en av Norges største byer, og hadde en helt annen opplevelse av hvilken sosial status det medbrakte å gå på yrkesfaglig utdanning enn de 3 andre informantene mine, som alle var oppvokst i mer enn en time fra nærmeste by. Dette ga meg et ønske om å undersøke hvor store forskjellene er på nasjonalt nivå.

Jeg mistenker også at det offentlige ordskiftet og graden av representasjon befolkningen eksponeres for er farget av at store deler av landsdekkende medier blir beskrevet fra et by-sentrisk perspektiv hvor både arbeidsmarked og holdninger ikke nødvendigvis samsvarer med resten av landet. Poengsummene for inntak samsvarer med den laveste karakteren som ble tatt inn på studiet, og ved å tenke på utdanningens eksklusivitet vil jeg dermed anta det er en sammenheng mellom inntakskrav og status. Om vi tar utgangspunkt i at ungdommer flest vil gå på en utdanning de selv oppfatter som et yrke med høy status, eller i hvert fall å unngå en utdanning de oppfatter som lav-status, er det også naturlig å tenke at det er samsvar mellom søkertall til de respektive utdanningslinjene og status. Derfor mener

jeg at man kan benytte søkertall kan kartlegge regionale forskjeller til yrkers anseelse og nasjonale mønstre i søkertallene til å få en økt forståelse for om et langsiktig nasjonalt arbeid for å heve yrkesfagene har hatt ønskelige resultater.

Søkertall for videregående opplæring gjort tilgjengelig for offentligheten av Utdanningsdirektoratet, her finner vi søkertall til de forskjellige linjene både nasjonalt og fordelt på fylker. Om man ser på alle søkere til videregående skole og sammenligner yrkesfag og studiespesialiserende blir tallene i prosentandel påvirket av at studiespesialiserende er 3-årig og at yrkesfagelever som velger påbygg dukker opp som studiespesialiserende elever i statistikken. Som en konsekvens av dette har jeg valgt å se utelukkende på søkertall til VG1 for å finne ut hvilken retning søkertallene går i.

[Informasjon om utdanningsprogrammene](#)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Skole	Skole	Skole	Skole	Skole	Skole	Skole	Skole	Skole	Skole
	Vg1	Vg1	Vg1	Vg1	Vg1	Vg1	Vg1	Vg1	Vg1	Vg1
	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn	Begge kjønn
	Hele landet	Hele landet	Hele landet	Hele landet	Hele landet	Hele landet	Hele landet	Hele landet	Hele landet	Hele landet
Alle - Utdanningstype - Utdanningsprogram - Programområde	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere	Antall søkere
- Alle utdanningsprogram	76 778	75 718	74 152	74 319	75 606	73 707	73 934	74 115	74 530	73 512
Studieforberedende	35 994	36 648	36 876	36 805	39 674	38 130	37 185	37 274	37 040	36 267
Yrkesfaglig	40 784	39 070	37 276	37 514	35 932	35 577	36 749	36 841	37 490	37 245

Figur 1: Udir (2022)

Jeg startet med landsdekkende tall for søkere til videregående opplæring, råmaterialet er vist som figur nummer 1. De første tallene i datasettet stammer fra år 2012, noe som gjør det til et naturlig startpunkt for sammenligning. Dette året var resultatene at 40784 av 76778 søkere valgte en yrkesfaglig utdanning, noe som utgjør en prosentandel på 53,11

Jeg har valgt å lage en tabell som viser andelen søkere som valgte yrkesfaglig utdanning av alle søkere til videregående skole.

Dataene viser en klar og forholdsvis drastisk nedgang i tidsperioden 2012-2016 på 5,41% som deretter har snudd seg til en gradvis økning for yrkesfagene i perioden 2017-2021. Realiteten er altså at et knapt flertall av VG1-søkere velger yrkesfaglig utdanning ovenfor studiespesialiserende. Frafall og påbygning til generell studiekompetanse gjør at dette ikke betyr at 50,66% ender opp med et fagbrev, men det indikerer i det minste at fagenes rekrutteringsevne ikke er så dårlig som man kan få inntrykk av gjennom medier eller det offentlige ordskiftet.

Årstall	Prosentandel yrkesfag
2012	53,11%
2013	51,59%
2014	50,26%
2015	50,47%
2016	47,52%
2017	48,26%
2019	49,70%
2020	50,30%
2021	50,66%

Innad i landet er det som antatt store forskjeller, Oslo fylke sine tall for 2021 viser at 2088 av 7641 VG1-søkere søkte seg inn på yrkesfag, en prosentandel på kun 27,32%. Det er vanskeligere å finne tallene for andre store byer i Norge, siden statistikken er basert på fylker. Vestland fylke har f.eks. 57,72% av søkere på yrkesfag, men man kan anta at f.eks. Amalie Skram VGS som er fylkets største skole i elevtall har et noe høyere antall enn de videregående skolene på Voss og andre skoler som ikke er i umiddelbar nærhet til en storby. For å få et helhetlig bilde av hvordan situasjonen er i de forskjellige landsdelene vil jeg se på hvor stor prosentandelen av yrkesfaglige VG1-søkere er i de forskjellige fylkene for skoleåret

2021/22, jeg har derfor valgt å lage en tabell som viser hvor høy prosentandel som velger yrkesfaglig utdanning til hvert fylke.

Den klart største statistiske ekstremiteten er Oslo, og det er heller ikke særlig overraskende at Viken som hovedstadens nærmeste fylke også ligger litt lavere enn resten av landet.

Møre og Romsdal har høyest søkertall innen yrkesfaglig utdanning, men det er interessant at Vestland og Trøndelag stiller med sterke søkertall når man regner med at de inneholder Norges 2. og 3. største byer respektivt, men med tanke på hvor store de respektive fylkene er kan man anta at større deler bor i bygder og tettsteder enn hva man finner i Viken.

Statistikken bekrefter altså at de nasjonale forskjellene på yrkesfagernes rekrutteringsevne er store, enda større enn jeg personlig hadde inntrykk av. Jeg sitter igjen med en forsterket følelse av at det som ofte presenteres som en nasjonal problemstilling i aller høyest grad er en problemstilling som kan knyttes til området rundt Oslo.

Hvor mye av dette som handler om yrkesfagernes anseelse er vanskelig å si, men som tidligere nevnt mistenker jeg at det er en sammenheng mellom rekrutteringsevne til en utdanning og yrket man oppnår ved utdanningens status. Jeg mistenker også at statusen til yrkesfagene varierer veldig gjennom landet, på lik linje med rekrutteringsevnen. Det eksisterer også andre naturlige årsaker til at utdannings rekrutteringsevner varierer fra fylke til fylk. Et eksempel på dette kan være at f.eks. Oslo har et høyt antall arbeidsplasser hvor det er krevd eller ønskelig med høyere utdanning sammenlignet med de fleste andre fylker i landet. På motsatt side kan det være nærliggende å ta en utdanning innen olje eller fiske om man bor langs kysten. Et perspektiv på dette vil være å vurdere i hvilken grad regionale arbeidsmarkeder endrer yrkers anseelse. Jeg anser det som naturlig at unge voksne ønsker å utdanne seg til en spesifikk jobb i nærheten av hvor de selv kommer fra, dette handler igjen om representasjon og hvilke yrkesmuligheter man blir eksponert for som nevnt tidligere i oppgaven.

Fylke	Prosentandel yrkesfag
Agder	54,02%
Innlandet	57,56%
Møre og Romsdal	61,16%
Nordland	59,65%
Rogaland	56,82%
Troms og Finnmark	56,09%
Trøndelag	56,20%
Vestfold og Telemark	51,11%
Vestland	57,83%
Viken	44,78%
Oslo	27,32%

Deler av utfordringen kommer av at de i storbyene også få hjelp av hjelpearbeidere når de blir eldre, ha hus å bo i og en bil å kjøre i som skal kunne repareres når uhellet er ute. Det blir naturlig å spørre seg om 27,32% med påbegynt yrkesfaglig utdanning, for vi vet at antallet som går ut i lære er lavere, er en prosentandel som på lengre sikt vil være bærekraftig. En konsekvens av dette kan være et behov for å importere mer utenlandsk arbeidskraft enn det som allerede gjøres, noe som også bidrar til at yrkesgruppene kan få en enda mer negativ status. Jeg vil komme mer innpå arbeidsinnvandring og status senere i oppgaven. I nasjonal sammenheng peker den framskrevne arbeidsrapporten for 2040 at det trengs flere fagarbeidere og færre med høyere utdanning med mindre de med høyere utdanning tar over en del oppgaver som i dag blir gjennomført av fagarbeidere.

Jeg mener at de viktigste funnene fra dataanalysen er hvor store forskjellene er nasjonalt, og at yrkesfagene har hatt en økt rekruttering de siste par årene etter lengre tids nedgang. Isolert sett er de geografiske forskjellene på yrkesfagenes rekrutteringsevne vanskelig å knytte til status, men det underbygger en hypotese om sammenheng med yrkers status som jeg vil fortsette med gjennom spørreundersøkelser og intervjuer.

4.2 – Resultat av spørreundersøkelser

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg de kvantitative spørreundersøkelsene, og dele mine refleksjoner rundt resultatene. Som nevnt i metode-delen har jeg hatt spørreundersøkelser med tre forskjellige klasser, den første en 10-klasse i en mindre bygd som vil representere holdningene til ungdom utenfor storbyene. Skolen til denne klassen har fått det fiktive navnet «Utkanten Ungdomsskole».

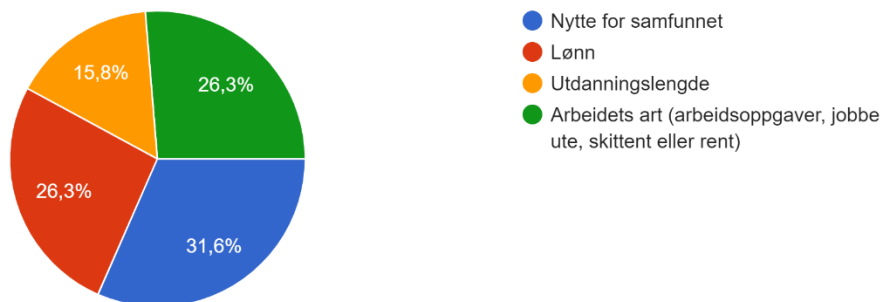
Resultatene fra Utkanten Ungdomsskole sine resultater er her presentert i rekkefølgen yrkene dukket opp gjennom undersøkelsen. Resultatene ble som følgende:

Yrke	Gjennomsnitt	Median	Standardavvik
Lærer	6,36	6	1,21
Vekter	5,63	6	2,06
Økonom	6,63	7	1,73
Advokat	8,20	8	1,47
Bilmekaniker	5,57	6	1,57
Butikkansatt	3,78	4	1,58
Tømrer	5,57	5	1,71
Helsefagarbeider	7,21	7	1,35
Oljearbeider	6,52	7	1,67

På det avsluttende spørsmålet om hvilken faktor som er viktigst for å fastslå et yrkes status svarte de som følgende:

Hvilken faktor tenker du mest på når du skal fastslå et yrkes status?

19 svar

For å gjøre tabellen mer oversiktlig har jeg valgt å rangere de fra høyest til lavest gjennomsnittlig poengsum fra spørreundersøkelsen i en tabell. Jeg har også inkludert de forskjellige yrkenes gjennomsnittlige årslønn og hvilke krav om utdanning som er forventet til hvert av yrkene. Slik kan jeg vurdere sammenhengen mellom faktorene *lønn* og *utdanningslengde*. Faktorene *Nytte for samfunnet* og *arbeidets art* er vanskeligere å kvantifisere på samme vis, og i hvilken grad de faktorene eventuelt spiller inn i yrkers status vil avdekkes i tilknytning til drøfting av funnene. Faktoren *Representasjon* har ikke vært en del av spørreundersøkelsen.

Plassering	Yrke	Gjennomsnittlig poengsum	Lønn	Utdanningslengde
1	Advokat	8,20/10	886 200 kr	Mastergrad
2	Helsefagarbeider	7,21/10	508 800 kr	Fagbrev
3	Økonom	6,63/10	646 800 kr	Bachelorgrad*
4	Oljearbeider	6,52/10	846 360 kr	Variierende krav*
5	Lærer	6,36/10	584 400kr	4-årig utdanning**
6	Vekter	5,63/10	451 320 kr	Kurs
7	Bilmekaniker	5,57/10	477 840 kr	Fagbrev
7	Tømrer	5,57/10	474 000 kr	Delvis krav om fagbrev
9	Butikkansatt	3,78/10	420 000 kr	Ingen krav om utdanning

*Yrkene økonom og oljearbeider er for brede til å være inkludert i oversikten til SSB for arbeid og lønn for 2020/21, som har vært kilden til resten av inntektene. Jeg har tatt utgangspunkt i lønnen til regnskapsførere for økonomer og kontrolloperatører ved olje- og naturgassraffineringsanlegg for å ha en lønn å forholde meg til. Jeg valgte likevel å benytte meg av begrepene økonom og oljearbeider for at elevene skal forstå hva jeg referer til.

** Lærerutdanningen har nylig blitt endret til en integrert mastergrad, men flertallet som praktiserer yrket har enn så lenge den 4-årige utdanningen, jeg har derfor valgt å bruke 4-årig utdanning her.

Refleksjoner rundt resultater fra Utkanten ungdomsskole.

Jeg har gått gjennom de forskjellige faktorene individuelt for å se etter sammenhenger med poengsum før jeg ender opp med å reflektere rundt resultatene i sin helhet, jeg vil referere til Utkanten ungdomsskole som Utkanten US heretter.

Lønn:

Lønn er ikke viktigste faktor for status på Utkanten US ifølge dem selv, men det er som forventet fullt mulig å finne sammenhenger mellom lønn og sosial status. Hvor godt hver elevgruppe er kjent med hva som er gjennomsnittlig lønn vil variere og er vanskelig for meg å kartlegge, men jeg opplever basert på egne erfaringer med ungdom i denne aldersgruppen at de i det minste har en tilstrekkelig kunnskap om hvilke yrker som befinner seg øverst og nederst på lønnsstigen. Jeg mener derfor at de dermed har et godt nok grunnlag for å ta med lønn i beregningen. Det at 26,3% anser lønn som den viktigste faktoren viser at lønn er noe ungdommen i høy grad tar med i betraktningen rundt status, og jeg er positivt overrasket over at ungdommene har valgt å «innrømme» at dette er den viktigste faktoren etter deres mening. Jeg fryktet at det å uttale seg om at man verdsetter lønn over de andre faktorene kan gjøre at man fremstilles som politisk ukorrekt. Jeg mistenker at færre hadde svart dette om spørreundersøkelsen ikke var anonym eller at undersøkelsen ble

gjennomført som gruppeintervju som opprinnelig var planen, noe som ville gjort at resultatene ble mindre realistisk.

Lønnsforskjellene mellom vekter, bilmekaniker og tømrer er små, og de befinner seg også like i nærheten av hverandre i poengsum selv om rekkefølgen ikke henger direkte sammen med lønn. Oljearbeidere på fjerdeplass når det gjelder gjennomsnittlig poengsum med 2. høyest lønn, de er også det yrket som har høyest diskrepans mellom lønn og utdanning. At de blir plassert på en fjerdeplass av respondentene får meg til å tenke at yrkets status påvirkes av andre faktorer enn lønn. Som en motsetning har helsefagarbeidere en høy status i forhold til lønn, noe jeg derfor mistenker at har med andre faktorer enn lønn å gjøre. Totalt sett er det ikke umulig å se sammenheng mellom lønn og status, men det eksisterer noen unntak.

Nytte for samfunnet:

Dette er faktoren som Utkanten US selv mener er viktigst ifølge det avsluttende spørsmålet, hele 31,6% har oppgitt det som viktigste faktor. Det tydeligste eksempelet på at nytte for samfunnet verdsettes i høy grad mener jeg at tydeliggjøres med den gjennomsnittlige poengsummen til helsefagarbeidere på hele 7,21 av 10.

Jeg nevner under «problemer knyttet til oppgaven» at jeg har hatt en mistanke om at COVID -19 kan ha endret hvordan noen utvalgte yrker oppfattes, og dette mener jeg at kan fremstå som et tydelig eksempel på dette. Selv om det ikke gjør respondentenes svar mindre relevante vil jeg påpeke at dette er et yrke som det har vært ekstra fokus på de siste par årene gjennom COVID-pandemien, og at ungdommenes oppfatning av yrket mulig kan være farget av dette. Jeg mistenker likevel at det ikke er eneste årsak til at helsefagarbeidere har høye poengsummer. Det har også vært et større søkelys på lærere og butikkansatte som har måttet holde sine arbeidsplasser åpne og hatt større arbeidsmengde enn tidligere for å få samfunnet til å gå rundt, uten at dette gjenspeiles i samme grad som helsefagarbeiderne i resultatene fra respondentene.

En årsak til dette er knyttet til en mangel på en objektiv oversikt over hvilke yrker som er mest bidragsytende for et bedre samfunn, og påpeker viktigheten av at det er *oppfattet* nytte for samfunnet som gjelder. Elevene har et annet forhold til lærere enn den generelle befolning, og har på det grunnlaget valgt å gi den poengsummen de har gitt. Kanskje har

ungdommenes tanker om kjedelige lærere som gir lekser og prøver vært mer tellende enn de positive opplevelsene de har sammen med lærere. Denne typen argumentasjon er like god som alle andre typer argumenter ettersom at det er deres oppfattelse jeg er ute etter.

Jeg hadde på forhånd mange av de samme tankene når det gjelder resultatene for butikkansatte, fra et korttidsperspektiv var min hypotese at det økte fokuset på viktigheten av åpne butikker under pandemien kunne ha økt statusen til butikkansatte til tross for at de ikke stiller sterkt på lønn eller utdanningslengde og historisk sett har vært ansett som et yrke med lav status. De kommer likevel klart sist på undersøkelsen, hele 1,79 gjennomsnittspoeng under nærmeste yrke.

Jeg mener altså at det kommer klart gjennom resultatene at nytte for samfunnet verdsettes i høy grad.

Utdanningslengde

Om det er bevisst eller ikke er vanskelig å vite, men selv om kun 15,1% oppgir utdanningslengde som viktigste årsak på det avsluttende spørsmålet har ungdommene i gjennomsnitt gitt poengsummer som samsvarer nøyaktig med yrkenes utdanningslengde. Det er bare tre unntak som gjør at listen ikke er sortert etter utdanningslengde: Helsefagarbeider, lærer og vektere.

Helsefagarbeidere og lærere har andre faktorer som i høy grad spiller inn som nevnt i forrige avsnitt, og jeg er usikker på hvor utbredt kunnskap ungdommen har om hvilken utdanning som kreves for å bli vekter. Jeg mistenker også at vektere i området til Utkanten US har en annen rolle enn hva vektere forbindes med i storbyene ettersom at nærområdet deres ikke er preget av store bussterminaler og kjøpesentre, dette kan være en forklaring på hvorfor de kommer forholdsvis høyt i forhold til utdanningslengde. Det er også yrket som har høyest standardavvik med 2,06, en indikator på at respondentenes oppfattelse av yrket varierer i større grad enn resten av yrkene.

Selv om jeg som nevnt ikke kan garantere at elevene kjenner til nøyaktig utdanningslengde på alle de forskjellige yrkene er de kjent med hvilke yrker som krever høyere utdanning og

hvilke som krever fagbrev ettersom at de på tidspunktet for intervjuet var i samme periode som elevene sendte ut søknad til videregående opplæring.

Det er altså stor sammenheng mellom utdanningslengde og status i responsene fra Utkanten US, samtidig er det en sammenheng mellom utdanning og lønn. Hvilke av de faktorene som spiller størst rolle for et yrkes status mener jeg derfor at bør vurderes ut fra respondentenes svar om viktigste faktor, der kommer utdanningslengde svakest ut. Det er likevel naturlig å tro at utdanningslengde i stor grad er viktig for å etablere yrkers oppfattede status.

Arbeidets art

26,3% oppga at arbeidets art var viktigste faktor for å fastslå et yrkes status, faktoren er dermed på delt andreplass med lønn i gjennomsnittlig poengsum. I utgangspunktet en høy prosentandel ut fra hva jeg hadde forventet på forhånd, og jeg mistenker at arbeiderkulturen i regionen til Utkanten US bidrar til at tallet er så høyt.

Stikkordene «Arbeidsoppgaver, jobbe ute/inne, skittent eller rent» står oppgitt ved siden av dette alternativet i spørreundersøkelsen for at informantene skal ha noe å forholde seg til. Området Utkanten US befinner seg i har en høy andel håndverkere og bønder, det er ingen utdanningsinstitusjoner som tilbyr høyere utdanning i nærområdet. Jeg utformet meg raskt en hypotese ut fra hva jeg visste om skolen på forhånd at de som har valgt dette som viktigste faktor har gjort at det med et positivt syn på fysisk arbeid. Altså at de anser fysisk arbeid som høyere status enn kontorarbeid.

For å bekrefte min hypotese har jeg gått gjennom de individuelle resultatene fra respondentene som oppga arbeidets art som viktigste faktor, og selv om yrket advokat tronet høyest i denne gruppen også hadde samtlige som responderte at arbeidets art var viktigste faktor gitt de typiske håndverkeryrkene som tømmer, bilmekaniker og oljearbeider en bedre poengsum enn gjennomsnittet av respondenter.

Da jeg først utformet spørreundersøkelsen hadde jeg en hypotese om at respondentene som svarte arbeidets art på siste spørsmål ville gjøre det kombinert med lave poengsummer på de «skitne» fagene. Årsaken til dette kan settes i sammenheng med kapitlet om akademisering av samfunnet, altså teorien om at samfunnet beveger seg mot et ideal som

gjør at fysisk arbeid blir nedprioritert, og det fysiske arbeidet blir satt i negativt lys. Denne gruppen respondenter har altså tilsynelatende tolket arbeidets art som en positiv faktor, et meget positivt og uforventet funn som vitner om at det fysiske arbeidets status står sterkt for en gruppe elever.

Jeg tolker dette som at arbeidets art er en viktig faktor for en spesifikk del av respondentene. Jeg har i ettertid tenkt at den beste løsningen for det avsluttende spørsmålet i spørreundersøkelsen ville ha vært å rangere de fire faktorene fra først til sist i stedet for å bare ha et spørsmål. Slik jeg tolker dataen mistenker jeg at arbeidets art er en faktor som kan komme enten helt øverst eller helt til sist, og sjeldent midt imellom.

Generell refleksjon

Jeg vil først og fremst si at jeg er positivt overrasket over graden av refleksjon som elevene demonstrerer i sine responser. Jeg fryktet på forhånd at elevene ikke skulle ta den på alvor, og dermed respondere med en høy frekvens av minste og høyeste poengsum eller useriøse svar hvor et yrke fikk 10 og alle andre 1. Etter å ha sett på responsene individuelt kan jeg ikke finne noen eksempler på dette. Standardavviket er jevnt mellom 1-2, noe som vitner om en stor grad av enighet av respondentene med tanke på at det var subjektive spørsmål som skulle besvares. Et for lavt standardavvik ville i denne sammenheng vitnet om mindre grad av egne meninger hos informantene.

Med utgangspunkt i at et yrkes status er en kombinasjon av faktorene nytte for samfunnet, lønn, utdanningslengde og arbeidets art er det ingen overraskelse at advokat er øverst på listen og butikkansatt nederst. Samtidig var det noen ting som skilte seg ut, og muligheter til å gjøre noen tendenser jeg oppfatter som funn.

Funn

Noen «Funn» eller refleksjoner rundt tendenser er allerede presentert rundt de respektive faktorene og gjennom generell refleksjon, jeg ønsker å supplere med tre funn jeg anser som viktige.

- 1. Mindre sammenheng mellom yrkesfagenes status og rekrutteringsevne enn antatt?**

Jeg ble overrasket over at håndverkene tømrer og bilmekaniker ikke har en høyere gjennomsnittlig poengsum enn 5,57 med tanke på skolens geografiske plassering. Jeg har gjennom dialog med kontaktlærer fått inntrykk av at flertallet har søkt seg inn på yrkesfaglig utdanning til neste år, hen oppga at det historisk sett har vært slik at mellom 60 og 70% av ungdommene som går ut av 10 klasse på den aktuelle skolen velger yrkesfaglig utdanning. **Jeg oppfatter dette derfor som en indikator på at elevene anerkjenner at statusen ikke er høy, men samtidig ønsker å gjennomføre yrkesfaglig videregående opplæring.**

Dette betyr ikke nødvendigvis at hypotesen om at økt status er løsning for fremtidens mangel på fagarbeidere er feil, men indikerer at det eksisterer en gruppe som vil velge yrkesfaglig utdanning ovenfor høyere utdanning uavhengig av status.

2. Elevene er bevisste på status

Basert på mye av det samme som funn nr. 1 mener jeg at undersøkelsen har vist at elevene er bevisste på status. Jeg antok som nevnt at poengsummen til yrkesfagene kom til å være høyere enn det endelige resultatet, og mye av dette handlet om at jeg på forhånd var kjent med at flertallet søkte yrkesfaglig utdanning. **Jeg var derfor innstilt på at det skulle være en korrelasjon mellom hva elevene ønsket å arbeide med og poengsummen de respektive yrkene fikk, uten at dette ser ut til å ha formet informantenes resultater i særlig grad.**

3. COVID-19 har endret hvordan unge vurderer yrkers status

Dette har blitt nevnt flere steder i oppgaven, men jeg mener det er grunnlag for å si at resultatene fra spørreundersøkelsen bekrefter mistanken om at det offentlige ordskiftet og økte søkelyset gjennom pandemien har bidratt til økt status for helsefagarbeidere. Jeg tror ikke yrket hadde oppnådd samme poengsum før den nylige pandemien, og mistenker også at det kan ha bidratt til at flere informanter har oppgitt nytte for samfunnet som viktigste faktor.

Datsett 2: Resultater fra Bykjernen ungdomsskole og Bykjernen Videregående Skole.

For å unngå datasett med 9 og 10 respondenter har jeg som tidligere nevnt kombinert de to sentrumsskolene for å gi et innblikk i holdningene til ungdom i storbyer.

De kombinerte resultatene fra Bykjernen Ungdomsskole, heretter referert til som Bykjernen US og Bykjernen Videregående skole, heretter referert til som Bykjernen VGS ser ut som følgende:

Yrke	Gjennomsnitt	Median	Standardavvik
Lærer	6,60	7	1,90
Vekter	6,60	7	2,56
Økonom	7,25	8	1,91
Advokat	8,70	8	0,92
Bilmekaniker	4,65	4	2,13
Butikkansatt	4,95	4	2,11
Tømrer	5,80	5,5	1,60
Helsefagarbeider	7,20	6,5	2,14
Oljearbeider	6,95	7	1,79

På det avsluttende spørsmålet hvor respondentene ble bedt om å oppgi hvilken faktor som var viktigst for å fastslå et yrkes status var svarene:

- 1. Lønn - 36,84%**
- 2. Nytte for samfunnet – 31,57%**
- 3. Arbeidets art - 15,78%**
- 3. Utdanningslengde – 15,78%**

Sortert etter gjennomsnittlig poengsum sammen med informasjon om yrkers lønn og utdanningslengde blir tabellen som følgende:

Plassering	Yrke	Gjennomsnittlig poengsum	Lønn	Krav om utdanning
1	Advokat	8,70/10	886 200 kr	Mastergrad
2	Økonom	7,25/10	646 800 kr	Bachelorgrad*
3	Helsefagarbeider	7,20/10	508 800 kr	Fagbrev
4	Oljearbeider	6,95/10	846 360 kr	Variierende krav*
5	Lærer	6,60/10	584 400 kr	4-årig utdanning**
6	Vekter	6,60/10	451 320 kr	Kurs
7	Tømrer	5,80/10	474 000 kr	Delvis krav om fagbrev
8	Butikkansatt	4,95/10	420 000 kr	Ingen krav om utdanning
9	Bilmekaniker	4,65/10	477 840 kr	Fagbrev

*Yrkene økonom og oljearbeider er for brede til å være inkludert i oversikten til SSB for arbeid og lønn for 2020/21, som har vært kilden til resten av inntektene. Jeg har tatt utgangspunkt i lønnen til regnskapsførere for økonomer og kontrolloperatører ved olje- og naturgassraffineringsanlegg for å ha en lønn å forholde meg til. Jeg valgte likevel å benytte meg av begrepene økonom og oljearbeider for at elevene skal forstå hva jeg referer til.

** Lærerutdanningen har nylig blitt endret til en integrert mastergrad, men flertallet som praktiserer yrket har enn så lenge den 4-årige utdanningen, jeg har derfor valgt å bruke 4-årig utdanning her.

Jeg vil på samme måte som jeg gjorde med Utkanten US utgjøre meg refleksjoner til de individuelle faktorene ser ut til å ha bidratt til yrkenes plassering før jeg drøfter datasettet i sin helhet avslutningsvis.

Lønn

Ved sentrumsskolene har flertallet svart at lønn er den viktigste faktoren til yrkers status, men når jeg ser på yrkenes gjennomsnittlige poengsum gjenspeiles det ikke i noen særlig grad med unntak av at advokat og økonom befinner seg øverst på listen. For å se på lønn som isolert faktor kan det være nyttig å se på oljearbeidere, en yrkesgruppe som på folkemunne trekkes frem som en arbeidere med høye lønninger uavhengig av utdanningslengde, arbeidets art eller nytte for samfunnet. Oljearbeiderne er rangert som nr. 4 i resultatene på spørreundersøkelsen og befinner seg midt mellom lærer/veker og helsefagarbeider som alle er yrker man sjeldent hører om i diskusjoner om høye lønnsnivåer.

Som nevnt tidligere i oppgaven er det utfordrende å vite hvor mye presis kunnskap respondentene har om lønningsnivåer, men jeg oppfatter det som allment kjent at butikkansatt er de lavest lønnede av dette utvalget yrker. Derfor fremstår det som overraskende at de befinner seg over bilmekaniker i resultatene når en så stor andel av respondentene har oppgitt det som viktigste årsak. Helsefagarbeidere skiller seg også positivt ut med bedre plassering enn lønnsnivået skulle tilsi.

Totalt sett gjenspeiles altså ikke elevenes respons om at høyere lønn er viktigste faktor i resultatene, men det kan være at elevene har hatt yrker med høyere lønn enn alternativene de har fått i tankene når de har respondert. Om jeg for eksempel hadde inkludert skipsreder som et alternativ kunne det potensielt ha tronet høyt utelukkende på lønn med tanke på de ekstreme lønningsnivåene.

Nytte for samfunnet:

31,57% har oppgitt dette som viktigste faktor, og det blir tydeliggjort med helsefagarbeiderenes forholdsvis høye plassering. Læreryrket ser ikke ut til å komme positivt ut av respondentene fra sentrumsskolene, men som nevnt i datasett 1 er

respondentene i en aldersgruppe hvor forhold til lærere kan være komplisert og farget av daglig kontakt. Jeg mener dette er de to yrkene som er lettest å relatere til nytte for samfunnet, men realiteten er at samtlige yrker bidrar til samfunnet på forskjellige måter.

Nytte for samfunnet er som nevnt tidligere individuelt og det er naturlig for respondentene å vurdere det ut fra hvilke behov de selv har for samfunnet, dette mistenker jeg at er en av årsakene til at bilmekanikere har en lav gjennomsnittlig poengsum. Det blir naturlig å anta at ungdommer mellom 15 og 16 som går på skoler i en storby ikke benytter seg av bil personlig, og i den grad de benytter seg av bil trenger de nok sjeldent å forholde seg til bilmekanikere. Jeg antar også at ungdom i storbyer benytter seg av kollektiv transport ved flere anledninger enn ungdom i resten av landet, ettersom at storbyer har flere muligheter for kollektivtransport og kortere avstander mellom destinasjoner. Derfor mistenker jeg at de ikke ser den nytten for samfunnet som bilmekanikere har, og at det er dens antatte nytte for samfunnet som er problemet selv om det ikke er et yrke som nevnes med høy frekvens i diskusjoner rundt yrkers nytte for samfunnet.

Utdanningslengde

15,78% har oppgitt utdanningslengde som viktigste faktor når status skal vurderes. Økonom er et yrke som ikke er kjent for usedvanlig høyt lønnsnivå eller nytte for samfunnet, jeg mistenker derfor at det kombinert med å være en typisk kontorjobb er utdanningslengden som gjør at yrket har en høy gjennomsnittlig poengsum.

Bilmekaniker er igjen lavere enn butikkansatte som ikke har krav om utdanning og vektere som trenger et kort kurs, tømrer er også under vekter med god margin. Basert på dette kan det virke som at høyere utdanning gir økt status, men at fagbrev ikke bidrar til noe høyere status. Helsefagarbeider og oljearbeider kan skilte med høyere statuser til tross for at det er på lavere utdanningsnivå, men som nevnt i avsnittene om nytte for samfunn og lønn mener jeg det er av andre årsaker.

Selv om lærerutdanningen er på andreplass når det gjelder utdanningslengde er de på en femteplass i gjennomsnittlig poengsum, men lider av å ha et komplisert forhold til informantgruppen.

Arbeidets art

På lik linje med utdanningslengde oppga 15,78% arbeidets art som viktigste faktor. De fire laveste plasserte yrkene som representeres ved bilmekaniker, butikkansatt, tømrer og til en viss grad vekter er yrker som krever fysisk arbeid. Unntakene eksisterer i form av helsefagarbeider med sin høye oppfattede nytte for samfunnet og oljearbeidere med høye lønningsnivåer. Dette mener jeg at i denne sammenheng kan tolkes som en indikator på at praktisk kompetanse nedvurderes i forhold til boklig kompetanse, som beskrevet av Johannesen i teorikapittelet. Altså at informantene har tolket fysisk arbeid som noe negativt når det gjelder arbeidets art.

For å bekrefte min mistanke har jeg gått gjennom de individuelle responsene som har valgt arbeidets art som viktigste faktor. Respondentene som oppga dette som viktigste årsak har gitt yrkesfagene lavere poengsum enn gjennomsnittlig, om man tar de tre respondentene som har oppgitt arbeidets art som viktigste faktor gir de følgende poengsum:

Tømrer: 3,6. Helsefagarbeider: 4,3. Bilmekaniker: 3,3 Vekter: 4.

Samtidig har de gitt de yrkene med høyere utdanning en høyere poengsum enn gjennomsnittet, altså advokat, lærere og økonom. Dette mener jeg vitner om at respondentene som oppgir arbeidets art som viktigste faktor har gjort det med en tanke om at fysisk arbeid er negativt når man i utgangspunktet har mulighet til å tolke spørsmålet som både positivt og negativt.

Refleksjoner rundt datasett 2:

Sentrumsskolene ser i stor grad ut til å prioritere boklig kompetanse ovenfor praktisk. Skolene har basert på standardavvikene fra resultatene meget forskjellige syn på de forskjellige yrkene, hvor vekteryrket har hele 2,56 i standardavvik og 3 andre yrker over 2. Med tanke på å analysere meg frem til mønstre i datasettet er dette en utfordring og kan derfor sees på som negativt, men samtidig tolker jeg det som positivt at ungdommene verdsetter forskjellige yrker i varierende grad. Det vitner om forskjellige verdier og evne til å utgjøre seg egne meninger som igjen gjør at jeg opplever at de har svart oppgaven som jeg ønsket, med sine personlige meninger ovenfor det som kan oppfattes som «riktige» svar.

Yrkesfagene har i gjennomsnitt høyere status enn hva jeg hadde sett for meg, men mye som en konsekvens av høy poengsum for helsefagarbeidere. Fagene som inneholder tradisjonelt fysisk håndverk er meget lavt, og da spesielt bilmekanikere.

Funn i datasett 2

Jeg har gjennom refleksjon rundt oppgaven presentert mitt syn på noen av tendensene jeg mener er mulig å oppfatte fra datasett 2, jeg vil her presentere noe av det jeg mener er de viktigste funnene:

1. Sentrumsskolene svarer at fysisk arbeid har lav status

En kombinasjon av gjennomsnittlige poengsummer og individuelle responser for de som har oppgitt arbeidets art som viktigste faktor gjorde at jeg tolket fysisk arbeid som noe negativt hos sentrumsskolene. At fysisk arbeid står svakere hos ungdom i storbyen er i utgangspunktet ingen overraskelse, men hvor lav anseelsen til fysisk arbeid er mener jeg er et funn. Spesielt to har veldig lave poengsummer: det første er tømrere med 5,80 poeng i gjennomsnitt. hele 0,8 poeng bak vekteryrket med lavere krav om utdanning og lavere lønn. Bilmekaniker som befinner seg sist har 4,65 poeng, 0,3 bak butikkansatt som jeg i utgangspunktet forventet at skulle være nederst sammen med vekteryrket.

Med tanke på yrkesfagene som helhet er oljearbeidere og helsefagarbeidere relativt høyt plassert blir det vanskelig å si at yrkesfagene generelt har lav status.

2. Lønn er viktigste faktor for byskolene

Jeg er overrasket over at flertallet av ungdommene i storbyen oppgir lønn som viktigste årsak til status. Jeg var av den oppfatning at sentrumselevne kom til å være mer opptatt av å fremstå som politisk korrekt, som i denne sammenheng ville vært å oppgi nytte for samfunnet eller arbeidets art. Jeg vil påpeke at jeg ikke anser det som et negativt funn da lønn er et like legitimt svar som de andre alternativene, men jeg er overrasket over respondentenes ærlighet.

Forskjell mellom by og bygd – Komparativ analyse

Med utgangspunkt i de nasjonale søkertallene for videregående opplæring som var årsaken til at jeg ønsket separate datasett mellom by og bygd ønsket jeg å se på om resultatene jeg har samlet inn gjennom spørreundersøkelser kan gjenkjennes i søkertallene for videregående opplæring. Slik ville jeg kunne få et bedre utgangspunkt for å vurdere sammenhengen mellom sosial status og rekrutteringsevne, jeg ville også få bedre innsikt i hvordan problematikken knyttet til yrkesfagenes status varierer innad i landet.

Den tydeligste forskjellen mener jeg at ble synliggjort blant de som oppga arbeidets art som viktigste årsak. Hos Utkanten US hadde de som svarte dette gjort det i kombinasjon med høye poengsummer til fysiske yrker, samtidig som Bykjernen US og VGS hadde svart arbeidets art i kombinasjon med lavere søkertall. D

Selv om rekkefølgen på yrkene ikke er veldig forskjellig mellom by og bygd vitner poengsummene om et tydelig skille i preferanser når det gjelder status.

Advokatyrrket har 0,5 høyere poengsum i storbyen enn på bygden, selv om den er øverst plassert hos begge gruppene med god margin. Når vi ser på yrket Økonom blir forskjellene tydeligere, yrket har oppnådd gjennomsnittlig poengsum på 7,25 i bykjernen sammenlignet med 6,63 hos respondentene fra Utkanten US. Heg tror jeg utdanningslengde og arbeidets art er faktorene som påvirker i størst grad. Økonom er dermed hos respondentene i bykjernen plassert 0,75 poeng høyere enn lærere og vokter som befinner seg på delt femte plass.

På utkanten US er yrket plassert på tredjeplass, 0,3 over læreryrket hos Utkanten US som dermed ikke anser det som et yrke med særlig status når vi tar de andre faktorene med i beregningen. Utkanten US har gitt gjennomsnittlig poengsum for alle yrkene 6,16 sammenlignet med Bykjernen US og VGS sine 6,52. Utkanten har med andre ord lavere syn på status jevnt over sammenlignet med sentrumsskolene, deler av årsaken til dette kommer av at butikkansatte har 3,78 i utkantens datasett og er dermed en ekstremitet som ikke befinner seg i datasett nummer 2.

Jeg var forberedt på at spørreundersøkelsen skulle avdekke enda større kontraster mellom by og bygd når det kommer til yrkesfagenes anseelse basert på søkertallene jeg fant i dataanalysen i kapittelet om geografiske forskjeller. Med unntak av bilmekaniker som befinner seg over et poeng høyere hos utkanten enn hos byskolene er det jevnt om vi tar med i beregningen at utkanten generelt har gitt lavere poengsum. Undersøkelsen har derimot vist at håndverkerfagene har lave status i både by og bygd. Det viser samtidig at de to resterende yrkesfagene i undersøkelsen, helsefagarbeidere og oljearbeidere, har en høyere status enn yrker med lengre utdanning enn videregående og læretid. **Jeg mener derfor at det ikke er grunnlag for å si at yrkesfaglig utdanning generelt har lav status ut fra dataene i denne undersøkelsen, men at fag som bærer preg av mye fysisk arbeid og som oppfattes som «skitne» har lav status.**

4.4 - Resultater fra kvalitative intervjuer

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere funn fra de fire kvalitative intervjuene med de yrkesaktive fagarbeiderne Jan, Bent, Jonas og Anders. Jeg vil kategorisk gå gjennom forskjellige temaer som ble tatt opp gjennom intervjuprosessen. Funnene vil bli presentert som en kombinasjon av direkte sitater fra respondentene, gjenfortelling av deres historie fra mitt perspektiv og refleksjoner for å gi svarene en kontekst. Dette er oppgavens lengste del, bare råstoffet fra intervjuene dekker minimumskravene til en masteroppgave i seg selv. Det er også den metoden jeg har benyttet meg av som gir størst mulighet for drøfting og refleksjon ettersom at det i større grad enn ved dataanalyse og spørreundersøkelse gir mulighet for åpne spørsmål.

Bakgrunn for valg av utdanning

Så langt i oppgaven har mye av fokuset handlet om hvorfor unge *ikke* velger yrkesfaglige utdanning, men like viktig for et yrkes rekrutteringsevne er det å finne ut hvorfor de som søker velger yrkesfaglig. I den sammenheng har jeg ønsket å finne informantenes motivasjon til egne utdanningsvalg. Respondentene bidrar med å gi meg økt forståelse for

de positive sidene ved yrkesfag, som eventuelt kan bygges videre på for å øke rekrutteringsevnen.

Den første av respondentene til intervjuene, Jan, hadde fullført første året på studiespesialiserende før han sluttet på andreåret. Jeg spurte han hvorfor han valgte å gå bytte til yrkesfaglig utdanning i stedet for å fullføre studiespesialiserende når han allerede hadde fullført halve utdanningsløpet

Jeg hadde lyst til å tjene penger og å komme i gang med livet, min tankegang har vært at det å være student er noe man må gjøre for å komme i gang i livet, altså å få seg en jobb. Jeg hadde litt hastverk med å komme i gang med voksenlivet, hadde drømmer og ting jeg ville i gang med. Kone, barn og hytte på fjellet, den typen ting. Dette var ikke forenlig med å gå minimum 5 år til på skole for min del.

Synet til Jan på utdanning er noe jeg tolker som en motpol til oppfatningen av studietiden i min omgangskrets og gjennom media som noe han bare vil gjennomføre. Studietiden er en tid som ofte refereres til som den beste tiden i livet, og som en tid hvor man blir kjent med seg selv. Samtidig er den økonomiske situasjonen til studenter ofte fremhevd i det offentlige ordskiftet, noe Jan tilsynelatende ikke ønsket å gjennomgå.

Denne responsen gjorde at jeg mistenkte at det utelukkende var økonomisk motivasjon som gjorde at han valgte yrkesfaglig utdanning, jeg spurte han derfor om han trodde han kunne ha trivdes i et akademisk felt eller om hadde en preferanse for å arbeide med hendene i tillegg til den økonomiske motivasjonen. På det svarte han:

Ja altså det hadde aldri vært aktuelt for meg å jobbe eller studere innenfor humaniora eller noe sånt. Det måtte ha vært en teknisk utdanning, det eneste som appellerer til meg på høyere nivå er ingeniørutdannelse. Ja, for noe statsvitenskap eller teoretiske fag, eller synsefag som jeg liker å kalle det, hadde ikke vært interessant for meg.

Det fremsto derfor for meg som at arbeidets art er den viktigste faktoren for informanten Jan, noe han kunne bekrefte når jeg senere i intervjuet stilte han spørsmål om det. Likevel var det de økonomiske fordelene av å gå yrkesfaglig utdanning han nevnte når vi først snakket om årsak til skifte av utdanning. Når jeg tidligere i oppgaven har referert til faktoren lønn har det handlet om høyere lønningsnivåer enn andre alternativer, men for Jan og de andre respondentene er det ikke riktig tolkning av begrepet lønn. Det handler i denne sammenheng ikke om at lønningsnivået skal være høyt, men tilgjengelig tidligere enn den

hadde vært ved at informantene hadde gått på høyere utdanning. Dette ser jeg i ettertid at kan være en negativ konsekvens ved mitt utvalg av informanter, jeg har på forhånd ikke tenkt over at informanter som slutter på studiespesialiserende nødvendigvis må være eldre enn førstegangssøkere. Dette kan gjøre at motivasjonen for førstegangssøkere varierer fra mine respondenter, jeg anser likevel respondentenes mening som relevante.

Kandidaten Bent er eneste av respondentene som umiddelbart nevnte noe annet enn lønn når jeg spurte om yrkesvalg, han hadde allerede fast jobb som kjøkkensjef i en pizzakjede før han valgte å endre yrke til matros. For han handlet yrkesskiftet om at han hadde utviklet det han selv refererer til som en hard livsstil og trengte en livsendring. Han oppgir arbeidets art som årsak til at han har valgt å bli matros, noe som kan forklare at han valgte en yrkesfaglig retning med fysisk arbeid til tross for oppnådd generell studiekompetanse og tidligere påbegynt høyere utdanning.

Hvorfor begynte kandidatene opprinnelig på studiespesialiserende? Ekstern påvirkningskraft.

Samtlige kandidater har altså opprinnelig gått på studiespesialiserende før de endret til yrkesfaglig utdanning. Ut fra det jeg har lært om kandidatene gjennom intervjuer hvor de alle nevner lav interesse for skole og høy interesse for fysisk arbeid synes jeg det er rart at de ikke startet direkte på yrkesfaglig utdanning direkte etter ungdomsskolen. Svarene fra respondentene var varierende og til tider urovekkende.

Respondenten Anders, som arbeider som tømrer, startet intervjuet med å beskrive en ganske tradisjonell historie hvor han sluttet på studiespesialiserende som en konsekvens av at han var lei av skole. Når jeg senere i intervjuet stilte spørsmål om hvordan eksterne faktorer påvirket hans utdanningsvalg kom det frem at han mente mor hadde tvunget han til å gå studiespesialiserende for å oppnå høyere status. Kandidaten fremsto naturlig nok som utilpass når vi diskuterte emnet og svarte kort og presist, jeg har derfor valgt å ta med et utdrag fra intervjuet i stedet for et kort sitat for å få frem hele situasjonen.

C: Jeg vil tilbake litt til utdanningsvalget ditt, og da vil jeg se på eksterne faktorer. I hvilken grad føler du at familie, kanskje da aller mest foreldre, påvirket ditt valg av linje når du skulle søke videregående?

A: I aller høyeste grad.

C: Kan du utdype litt?

A: Ja altså jeg begynte på allmennfag fordi min mor tvang meg.

C: Hun tvang deg?

A: I utgangspunktet ja. Det var ikke snakk om noe annet.

C: Vil du fortelle litt om argumentene du opplevde fra din mor?

A: Det var ikke så mange argumenter, det var ikke snakk om noe annet. Jeg skulle ta allmennfag liksom.

C: Føler du selv at du hadde forutsetningene til å tenke på høyere utdanning i utgangspunktet?

A: Jeg har aldri vært strukturert nok til å kunne gjøre lekser og sånt, så i utgangspunktet ikke da. Har alltid fått gode karakterer om jeg har giddet å gjøre noe, men det har jeg ikke giddet.

C: Jeg tror ikke du er ikke alene om dette altså, det er jo en grunn til at jeg stiller spørsmålet. Føler du at det kan ha hatt med status å gjøre? Eller fast arbeid?

A: Det var utelukkende på statusgrunnlag.

Som jeg nevner til respondenten er det ikke uten grunn at jeg har inkludert eksterne faktorer som et spørsmål, men jeg må innrømme at jeg hadde sett for meg at informantene skulle besvare spørsmålet med beskrivelser av subtile hint og oppfordringer. At unge blir utsatt for det Anders beskriver som tvang når det gjelder utdanningsvalg var ikke noe jeg hadde tenkt over som et alternativ. Anders historie er åpenbart ikke unik, informanten Jan responderer på samme spørsmål: «Nei det var jo helt, eller 100%. Jeg hadde jo i utgangspunktet lyst til å gå på TIP, eneste grunn til at jeg i det hele tatt begynte på studiespesialiserende var egentlig press hjemmefra. Rett og slett.»

Når jeg stilte oppfølgingsspørsmål om hvordan de hjemme reagerte på at han endret utdanning til yrkesfaglig svarte han: «Eller, det ble litt sånn, eller det er jo min mor da i aller høyeste grad. Hun var pådriver på at vi alle skulle gå allmenn da. Hun ble jo sur, hun kunne jo ikke gjøre så mye. Var jo jeg som skulle søke»

For å avslutte diskusjonen rundt ekstern påvirkningskraft spurte jeg om han ville konkludere med at familie var viktigste faktor for hans valg av studiespesialiserende, hvor han svarte at om han hadde fått velge selv så hadde han gått på mekanisk fra starten av.

Beskrivelsene er ulike, men med mange likhetstrekk. Jan opplevde at han ble oppfordret i stor grad, Anders opplevde valg av videregående som det som tvang. Jan søkte seg inn på mekanisk året etter at han sluttet på studiespesialiserende VG2, mens Anders jobbet flere år som ufaglært hos en byggvareforretning før han begynte på en 3,5-årig læretid til en av sine kunder. De begge har endt opp med fast arbeid og utdanning, men i stedet for å ha sine foresatte som bidragsyter og motivatorer oppfatter jeg at Jan og Anders har blitt motarbeidet i sin søken etter et yrke de kan trives i. Anders og Jan har ut fra deres svar begge hatt foreldre som i varierende grad har bidratt til at de opplever å ha blitt fratatt muligheten til å ta et av de største og første valgene man tar i starten på voksenlivet i forskjellig grad, noe jeg både tror og håper at er uvanlig, men likevel et interessant funn.

Erfaringene deres var også forskjellige på andre måter, Jan opplevde ingen sammenheng mellom hans foresattes ønske om at han gikk på høyere utdanning og sosial status.

Gjennom uformell dialog etter intervjuet tok jeg opp at jeg synes det hørtes ut som en vanskelig situasjon, han svarte da at han trodde det var basert på et ønske om at han skulle holde alle muligheter åpne. Han beskrev en situasjon hvor foreldrene ikke hadde hatt muligheter for høyere utdanning og «jobbet og slitt» i hele sitt liv, og at de dermed ønsket et annet liv for sine barn. Han mente altså at hans foreldre i det minste hadde gode hensikter med å gi klare oppfordringer til studiespesialiserende i motsetning til Anders som opplevde det som at mor ønsket at han skulle gå høyere utdanning for å øke sin egen sosiale status. At foreldres status henger sammen med barnas utdanningsnivå er noe jeg har tatt lite hensyn til på forhånd.

Informanten Jonas har også opplevd at ekstern påvirkning var største bidragsyter til at han valgte studiespesialiserende ovenfor yrkesfaglig utdanning når han søkte etter 10-klasse. På spørsmål om han hadde opplevd at venner og familie spilte en rolle for utdanningsvalget svarte han:

Ja alle valgte jo allmenn. Det var liksom greien, yrkesfag når jeg gikk ble sett veldig ned på. Du var jo en taper om du valgte yrkesfag, det var den opplevelsen vi fikk. Jeg har masse

kompis som har gått allmenn, aldri fullført noen utdanning, men i midten av 20-årene begynte de først på yrkesfaglige utdanninger selv om det var det de skulle gjort for 10 år siden.

Jeg fulgte opp med å spørre om han mente at det var knyttet til sosial status, hvor han svarte «absolutt, selvfølgelig. Det var ikke greit å gå mot strømmen og yrkesfagene ble sett veldig ned på». Det er viktig å påpeke at Jonas er den eneste av respondentene som har bodd i sentrum av en storby, mest som en konsekvens av at det var lettere å få kontakt med informanter som befant seg litt utenfor. Han opplevde andre holdninger når han senere valgte å flytte ut fra sentrum for å gå på sjøfartslinjen, men det er likevel urovekkende at han hadde en opplevelse av at man var en taper som gikk på yrkesfaglig utdanning. Et negativt syn på yrkesfagene i storbyer var det jeg hadde sett for meg ut fra søkertall og personlige erfaringer, men satt i sammenheng med resultatene fra kvantitativ spørreundersøkelse i datasett 2 som indikerte et gjennomsnittlig syn på yrkesfaglig utdanning er det interessant å høre at Jonas har hatt en så tydelig negativ opplevelse knyttet til yrkesfagenes status i sin egen omgangskrets.

Den siste informanten, Bent, beskrev at han hadde flyttet til et nytt sted sommeren før han skulle begynne på videregående. Han hadde en bekjent i nærområdet som skulle gå på studiespesialiserende og endte dermed opp med å søke det samme basert på det han selv beskriver som tilfeldigheter. Han mente at ekstern påvirkningskraft ikke hadde vært en faktor for hans valg av utdanning, og opplevde ikke at yrkesfagene hadde en merkbart lavere status i hans omgangskrets. Personlig mener jeg at det å søke utdanning basert på at en bekjent skal gå samme utdanning er et klart eksempel på ekstern påvirkningskraft, selv om det kan være en ubevisst påvirkning.

Tre av fire respondenter har altså oppgitt at eksterne faktorer i meget stor grad har påvirket deres valg av utdanning. Søknadsfristen for videregående opplæring er rundt 1 mars året elevene fyller 16, med andre ord er de fleste førstegangssøkere til videregående opplæring 15 år. Dette er en alder man gjerne er mer lettpåvirkelig, og det kan som demonstrert i gjennom respondentenes svar være vanskelig å stå for det man selv mener i diskusjon med venner og familie.

Alle fire informantene har som en konsekvens av feil utdanningsvalg hatt en utradisjonell vei til yrket de arbeider med i dag, og har som en konsekvens av det hatt færre år i aktivt arbeidsliv. Gruppen jeg har intervjuet har i dag fast arbeid som de trives med, men konsekvensene av feil studievalg kan være langt større. Det krever en stor grad av motivasjon å ta det som for noen oppleves som et steg ned i sosial status fra allmennfaglig utdanning til yrkesfaglig, i tillegg til at man må gå i klasse med yngre elever. Konsekvensene av at den sosiale statusen gjør at unge velger studiespesialiserende uten å ha faglig utgangspunkt eller interesse for høyere utdanning kan derfor ha store konsekvenser, og jeg frykter at det i verste fall kan gjøre at unge ligger fra seg utdanning etter ungdomsskolenivå helt.

Alle fire respondentene svarte at de opplevde at skolene presenterte yrkesfaglig utdanning på en god måte, og ingen av de følte at de hadde blitt påvirket av skolen til å velge studiespesialiserende. Selv om det i utgangspunktet burde være som forventet anser jeg det som meget positivt.

Respondentenes syn på eget yrkes status.

Jeg spurte om informantene kunne rangere sitt eget yrkes status på en skala fra 1-10 for å kunne sammenligne med de kvantitative spørreundersøkelsene, men var tydelig på at refleksjonene rundt var like viktige som en poengsum om de opplevde det som vanskelig å finne frem til et tall. Det er også viktig for yrkesstoltheten.

Jan

Informanten Jan fortalte at han i sitt virke som mekaniker opplevde at statusen var 6,5/10, men at han også hadde et fagbrev som CNC-operatør hvor status var på 4,5/10.

Han opplevde at mennesker utenfor bransjen ikke kjente til yrket CNC-operatør, og anslår at det derfor har lavere status enn yrket sitt som mekaniker. Dette er et eksempel på hvorfor jeg opplever at faktoren *representasjon* må fremheves i større grad enn den gjør i teorien jeg har funnet. Han nevner også under intervjuet at han opplever mekaniker som det av yrkesfagene med høyest status, og som det av yrkesfagene det er vanskeligst å bli.

Det meste av diskusjonen rundt valg av status ble sentrert rundt yrket som mekaniker ettersom at det er yrket han i dag praktiserer. På spørsmål om han opplever at det å arbeide

i oljen har med status å gjøre svarer han: «Ja, helt klart. De klassiske oljefagene har tradisjonelt sett hvert fall hatt mye høyere status. Nå har det snudd de siste par årene, olje har jo blitt tabu. Men tradisjonelt sett har det hatt mye høyere status.»

På spørsmål om han ville utdype det litt svarte han «Når man sa at man jobbet i oljen var reaksjonen «steike, hvor mye tjener du?» men om man sier det i dag så er det «døende fag», og liksom du tar livet av jorden, og det er litt mer den holdningen. Det snudde på veldig kort tid føler jeg.»

Jan trakk frem det samme når jeg spurte om han hadde opplevd negative kommentarer eller holdninger knyttet til eget yrke, de aller fleste negative kommentarene han fikk var knyttet til det å jobbe innenfor oljen og hans samvittighet i forhold til global oppvarming.

Jeg har primært brukt nytte for samfunnet i positiv forstand gjennom oppgaven, men det Jan beskriver her er at bransjen hans opplever lavere status som en konsekvens av å bidra til noe som anses som negativt for samfunnet. Jeg mener derfor at det i hans tilfelle kan argumentere for at det er nytten for samfunnet som trekker ned status.

Bernt

Informanten Bernt anslår også at hans eget yrke, matros, har en status på 6,5/10.

I motsetning til Jan trekker han frem oljen som noe positivt:

Jeg føler at det er et litt sånn glemt yrke. Det er veldig lite snakk om å bli matros utenfor miljøet. Når det snakkes om arbeidsfolk er det elektriker, tømrer og rørlegger. Så det er ikke mange som vet hva vi gjør på. Jeg vil si vi kanskje er nært oljearbeidere, sånn med tanke på å være lenge vekke og lønn. Kanskje det gir litt mer status?

Dette er et godt bevis på at informantene på lik linje som resten av samfunnet har unike syn på hva status innebærer. Det som trekkes frem som negativt fra en informant kan fremstille som positivt hos en annen. Bernt nevner også at han tror lønn er en av årsakene til at matroser har forholdsvis godt rykte, og forteller uoppfordret om en startlønn på 600.000 som standard i bransjen etter endt fagprøve. Når vi senere i intervjuet diskuterer hva som må endres innen yrkesfag og om lønn er den viktigste faktoren for å fastslå et yrkes status beskriver han samfunnets syn på fysisk arbeid:

Det er vanskelig da, for det er skittent arbeid for det meste. Du er i «driten» mye, som både elektriker, tømrer og rørlegger. Du blir fysisk skitten, bare av det konseptet tror jeg at vi alltid blir sett litt ned på. Det må være et annet fokus rett og slett.

Jeg tolker dette som at det jeg har definert som arbeidets art trekker mer ned enn lønningsnivået trekker opp når det gjelder sosial status. Samtidig er det at han opplever at matrosene er et glemt yrke et godt eksempel på hvorfor jeg føler at representasjon er en vesentlig del av yrkers status, han beskriver senere i intervjuet at utenforstående har lite kunnskap om hva en matros gjør i løpet av en arbeidsdag.

Anders:

Anders anslår at yrket hans som tømrer i egen omgangskrets er har en sosial status på rundt 7 av 10, men i samfunnet generelt 6 av 10. Han fulgte opp med å si at «yrkesfag generelt har jo ikke veldig høy status generelt etter min erfaring».

På spørsmål om hvorfor han hadde en oppfatning av at samfunnet generelt anser hans yrke lavere enn hans egen omgangskrets trekker han motvillig frem at han føler det har en sammenheng med innleid arbeidskraft å gjøre. Når jeg ber han utdype beskriver han situasjonen:

Det er ikke til å stikke under en stol at det er mye østeuropeiske arbeidere i min bransje som leverer arbeid av varierende kvalitet for å si det sånn. Arbeidsgivere fra Øst-Europa gir dårlige forhold for arbeidere som har vært mye i media, sånn sett er det ikke rart at det har ødelagt yrkets status litt.

Anders beskriver en arbeidssituasjon hvor skillet mellom faglærte og ufaglærte er vanskelig å se, og opplever at useriøse aktører trekker ned yrket til kvalifiserte arbeidere. Det er per dags dato ingen krav om å ha et fagbrev eller annen formell kompetanse for å arbeide som tømrer, og Anders opplever at han settes i samme bås som ufaglærte tømrere fra utenforstående. Han trekker også frem at selv om arbeidet med treverk ikke er skittent på samme måte som en rørlegger eller bilmekaniker må de arbeide utendørs gjennom hele året, noe de fleste anser som negativt.

Det å arbeide ute beskriver han i uformell dialog etter intervjuet at er det som trekkes oftest frem når folk stiller spørsmål til hans yrke, en typisk indikator på at arbeidets art er en viktig faktor når det gjelder yrkets status. Kommentarer som «At du gidder å stå ute hele vinteren, det hadde jeg aldri giddet» beskriver han som vanlig. Denne typen kommentarer trenger ikke nødvendigvis å være ment negativt fra avsender, men det kan oppfattes negativt for mottaker. Utdanningslengde fremstår også som en faktor det er verdt å nevne med tanke på at han opplever å bli satt i samme bås som ufaglærte.

Jonas:

Jonas anslår at yrket hans som matros har en status på 4 av 10. Når jeg stiller spørsmål om hvorfor han tror matroser har så lav status bærer den første responsen likheter til Anders sin besvarelse av samme spørsmål. Han opplever at arbeidsinnvandring har bidratt til at yrket har lavere status enn det kunne hatt. Han sier at folk forbinder det med en «fillipinerjobb», og nevner like etter at han synes det er ubehagelig å si det høyt.

Jonas var den fjerde respondenten jeg snakket med, og jeg betrygget han med at også de andre informantene hadde nevnt innleid arbeidskraft som bidragsyter til lavere status. Han fortsatte:

Okei, skjønner. Men det er litt sånn drittjobb da, de fleste forblir ikke matros. De går videre, men det er det som gjør at nordmenn dør ut på sjøen. Vi dør ikke ut i styrhuset, men vi dør ut på dekk da.

Han opplever at matrosyrket for nordmenn primært er en inngangsportal til fagskole og «inn i styrhuset», dette krever utdanning på mellomnivå etter bestått fagprøve. Jeg spør han videre om det å være matros oppfattes som en slags videregående lærling før man går videre til å bli styrmann eller kaptein, noe han svarer ja på. Han mener at man må ha en lengre utdanning enn fagbrev for å ha høy sosial status innen sin bransje. Han trekker også frem samfunnets fordommer rundt det å ha båt som en arbeidsplass, og bekrefter fordommene til en viss grad. Han beskriver en arbeidsplass med tøff språkbruk og andre holdninger som ikke ville blitt akseptert ved en «vanlig» arbeidsplass. Han nevner at om «det skjer noe «me too» her i Norge så går det en stund til det endrer seg på sjøen» uten å

trekke frem konkrete eksempler, og forklarer at det å jobbe på sjøen er en egen verden. Samtidig mener han det har vært forbedringer på dette området.

At sjømenn har noen unike fordommer mot seg kan nok til en viss grad påvirke status, men jeg opplever ut fra det han sier at arbeidets art er den faktoren som er mest relevant i hans yrke. Jeg er usikker på om samfunnet generelt gjør like stort skille på matros og styrmann som Jonas opplever, men utdanningslengde er tilsynelatende meget viktig for vedkommende. Vi er også innom det høye lønningsnivået for bransjen i intervjuet, og han nevner et tilsvarende lønningsnivå som Bernt med et sted mellom 600,000 og 700,000 som startlønn. Han er dermed ikke av den oppfatning at de høye lønningene trekker opp like mye som de andre faktorene trekker ned.

Refleksjon rundt respondentenes eget syn på status:

Informantene anser eget yrkes status til å være mellom 4 og 6,5 av maksimalt 10, dette mener jeg er et dårlig utgangspunkt om man ønsker å beholde fagarbeiderne på sikt. Informantene er kjent og engasjert med yrkesfagernes lavere status i varierende grad, men alle kunne peke på konkrete årsaker til at deres yrkers status hadde lavere status enn det kunne hatt. Informantene Bernt og Jonas har samme yrke, men Bernt rangerer yrket som 6,5 av 10 sammenlignet med Jonas som gir det 4 av 10. Jeg mistenker at vi må se på informantenes yrkesaktive bakgrunn for å identifisere årsaken til dette i tillegg til den mer åpenbare sammenhengen med fysisk arbeids status i by og bygd. Som nevnt tidligere er Bernt oppvokst i overkant av en time fra nærmeste storby sammenlignet med Jonas som er oppvokst i en storby, men Bernt har hatt en mer utradisjonell vei til sitt yrke som matros. Han kommer fra et mangeårig arbeidsforhold med en nasjonal pizzakjede, og har i den forstand tatt et steg i «riktig» retning på den sosiale stigen ved å komme inn i et yrke med høyere lønn og oppnådd formell kompetanse. Om vi går tilbake til Boerdieus tankegang har han dermed økt sin økonomiske og kulturelle kapital. Han er også i sitt første år som matros etter endt fagprøve, og det er nærliggende å tenke at han i sosiale interaksjoner får positive tilbakemeldinger i større grad enn noen som har vært i bransjen i flere år uten den samme positive progresjonen. Jonas har en annen opplevelse, han har forholdsvis lang fartstid i yrket og føler at man må komme seg videre til en høyere stilling i bransjen for å få en

akseptabel sosial status. Jeg mener derfor at det er grunnlag for å si at informantenes forskjellige utgangspunkter er bidragsytende til så forskjellige syn på samme yrkes sosiale status.

Erfaringene er forskjellig, men de fleste faktorene som jeg tidligere har gått gjennom har gjort seg relevante gjennom informantenes erfaringer.

Innleid arbeidskraft

I tre av fire intervjuer trakk informantene frem utenlandsk arbeidskraft som en utfordring for deres yrkes status i varierende grad. Gjennom intervjuene har jeg opplevd at dette er en slags elefant i rommet. Det fremstår som en problemstilling som alle vet at er til stede, men ingen ønsker å snakke om. Den eneste informanten som ikke oppga innleid arbeidskraft som en negativ faktor i sitt eget yrke, Jan, nevnte også at utenlandsk arbeidskraft var et problem når vi diskuterte yrkesfagene generelt. I etterkant av intervjuet sendte han meg en melding hvor han sa at han angret på måten han sa ting på, han hadde hatt en dårlig følelse rundt egne utsagn etter vi hadde snakket om utenlandsk arbeidskraft. Han mente fortsatt alt han hadde sagt, men var opptatt av at han ikke ville fremstilles som rasistisk. Jeg opplevde det samme hos de andre informantene, de nevnte innleid arbeidskraft i intervjuet og fikk et umiddelbart behov for å forsvare sine utsagn. Tonen endret seg også litt i en ellers jovial intervjusituasjon når vi kom innom dette temaet. Jeg har forståelse for at dette er vanskelig å snakke om og anerkjenner at terskelen for å bli stemplet som rasist i dagens samfunn er lav. Jeg har ikke tolket noen av kandidatenes holdninger som rasistiske, og jeg fant ingen eksempler på at informantene la skyld på arbeidsinnvandrerne. Det jeg opplever er den strake motsetning, at de trekker frem norske bedrifters bruk av billig utenlandsk arbeidskraft med mindre fokus på rettferdige lønnsnivåer, formell kompetanse og arbeidsforhold som er på nivå med norsk standard.

Når jeg spurte Jan om hva som måtte til for å øke yrkesfagernes beskriver han at han opplever at oljebransjen og byggebransjen, som er de bransjene han har mest kjennskap til, har «rasert» sin egen anseelse. Han beskriver et scenario fra bedriften hans far er byggeleder i, et selskap hvor han selv har jobbet deltid i yngre alder:

De begynte å ta inn billig arbeidskraft. I stedet for å ansette norske arbeidere tok de inn polske arbeidere på midlertidige kontrakter, kanskje 2 år. Etter 2 år var de fornøyde, da reiste de tilbake til hjemlandet sitt. Men det endte jo med at de fikk flere og flere øst-europeiske arbeidere som førte til at de norske ansatte mistrikkedes. Nå sitter de igjen med rundt 70% utenlandske arbeidere, de har nå begynt å ansette de fast. De får ikke lengre tak i norske arbeidere, de trives ikke. Hovedspråket på byggeplassene er polsk, og det er mange av kollegaene sine de ikke kan kommunisere med på norsk en gang.

Informanten Bernt beskriver at han jobber på en liten båt hvor det for øyeblikket kun befinner seg norske ansatte, men at han er kjent med problemstillingen:

I min bransje er det samme som mye annet, det er mange norske båter som går med nesten helt utenlandske mannskap. Stort sett er det mye av det ja, vi blir mindre og mindre norske sjøfolk. Norske sjøfolk er veldig engasjerte, men staten er litt både og. Jeg tror kanskje at andre tenker at om man jobber på båt så jobber man kun med russere og filippinere, hvert fall på store båter.

Jonas opplevde også at matrosyrket ble kategorisert som et «fillipineryrke» og at nordmenn dør ut på dekk, uten at vi gikk mye mer inn på arbeidsinnvandring i vårt intervju. Anders har som vist i avsnittet om eget syn på status en oppfatning av at utenlandsk arbeidskraft er den viktigste faktoren for at tømrere har forholdsvis lav status.

Utvidelsene av EU i perioden 2004-2007 gjorde det lettere å få arbeidstillatelse i Norge for beboere i Sentral- og Øst-Europa, dette er land med lønningsnivåer som er langt unna det vi er vant med i Norge. Norsk næringsliv har i varierende grad valgt å benytte seg av muligheten til å ansette billigere og til tider ufaglært arbeidskraft, jeg er enig med informanten Jan når han poengterer at dette på sikt gjort at noen bransjer har ødelagt egen status. Friberg & Haakestad (2015) peker for eksempel på at det innen byggebransjen er en bevist sammenheng mellom arbeidsmigrasjon og svekket lønnsvekst for innenlandske arbeidstakere, at søker tallene til byggfag sank med 40% i perioden 2007-2012 og at det har foregått en synkende grad av fagorganisering. I tillegg kan man se for seg hvor attraktivt det er å være på en arbeidsplass hvor man ikke kan kommunisere med sine kollegaer, som beskrevet i intervjuene med Bernt, Anders og Jan. Om et yrke blir assosiert med svart arbeid, ufaglært arbeidskraft og på folkemunne beskrives som en «cowboybransje» er det en selvfølge at det går ut over yrkets status og rekrutteringsevne, og er i den forstand en

faktor for etablering av yrkers status på lik linje som lønn, utdanningslengde, arbeidets art, representasjon og nytte for samfunnet. Samtidig har jeg som mål å se på yrkesfagene som en helhet, problematikken som presenteres fra informantene her er mindre tilstedeværende i mange andre yrkesgrupper enn matros og byggfag, som gjerne sammen med bilmekanikeryrket er mest assosiert med utenlandsk arbeidskraft. Jeg mener at det kan argumenteres for at utenlandsk arbeidskraft passer under paraplybegrepet representasjon, det handler i stor grad om oppfatningen samfunnet har basert på observasjoner av yrket.

Ville informantene ha gått yrkesfaglig om de kunne valgt igjen?

Jeg ga informantene et fiktivt scenario hvor de fikk mulighet til å reise tilbake i tid til den gang de skulle søke seg inn på videregående. Tre av fire informanter har svart at de hadde valgt en yrkesfaglig utdanning om de hadde fått muligheten til å velge igjen. Anders var usikker, han forteller at selv om han håper at han hadde hatt motivasjon til å fullføre høyere utdanning så er han usikker på om det hadde vært gjennomførbart. Han landet derfor på at han ville valg yrkesfaglig utdanning igjen. Jan som den eneste som svarte nei hadde valgt å gå ingeniørutdanning, en av de få høyere utdanningene som er knyttet til fysisk arbeid. Jonas har nylig tatt over ansvaret for lærlinger ved sin bedrift, og anbefaler alle unge han møter å gå yrkesfaglig utdanning videre.

Jeg anser det som meget positivt at flertallet sitter igjen med en opplevelse av at de hadde valgt yrkesfag igjen til tross for at de anerkjenner at status ikke er høy. Det fremstår som at arbeidets art teller så mye at andre faktorer ikke gjør seg like gjeldende som jeg først hadde antatt, men jeg anerkjenner at det er en for liten gruppe informanter til at jeg kan si at dette er en generell oppfatning i de yrkesfaglige miljøene.

Hva må yrkesfagene gjøre for å øke rekrutteringen?

Som referert til ved SSBs rapport om framskrivinger av arbeidsstyrken mot 2040 vil det mangle fagarbeidere, og informantene hadde alle meninger om hvordan Norge på best mulig vis kan gjøre yrkesfag til et mer attraktivt valg.

Jan trakk først frem arbeidsinnvandring som en problemstilling. Jeg spurte videre om han trodde økt lønnsnivå kunne bidra til økt rekruttering, han svarte:

Nei, jeg tror ikke det altså. Jeg tror ikke det handler om lønn rett og slett, det handler om status. Folk blir jo sykepleiere for å si det sånn, og folk utdanner seg til ting som har lavere lønn. Så det handler nok ikke om lønn først og fremst, men status og anseelse.

Dette stemmer overens med min hypotese om at status er det viktigste for at yrkesfagene skal kunne rekruttere på det nivået som trengs. Samtidig er det en generell betraktning, og som denne oppgaven demonstrerer er økt status og anseelse en omfattende problemstilling med mange faktorer. Jeg tolker det likevel som at Jan oppfatter at samfunnets holdninger er det viktigste å endre, uten at han kommer med konkrete tiltak til hvordan det eventuelt kan gjøres.

Bernt trekker frem de begrensede mulighetene man har med nåtidens yrkesfaglige utdanning. Han beskriver at årsaken til at han valgte studiespesialiserende i utgangspunktet var tanken om at han senere kunne bli hva han ville, og at mange som går den veien aldri blir eksponert for yrkesfagene. Han foreslår økt fokus rundt *TAF-linjene*, en forkortelse for tekniske & allmenne fag. Dette er et nyere utdanningsløp som i løpet av 4 år gir både studiekompetanse og fagbrev. På denne måten kan elever oppleve yrkesfagene samtidig som de har gode muligheter for å studere videre om de skulle ønske det.

Ettersom at det etter hvert har blitt mange veier til både studiekompetanse og fagbrev vil jeg raskt nevne hvordan TAF fungerer. Det har lenge vært muligheter for å gå yrkesfaglig utdanning etterfulgt av et påbygningsår for generell studiekompetanse, men dette vil i et vanlig løp være 2 år yrkesfag, 2 år i lære med inntekt for å så gå tilbake til et år med allmenne fag. Det gir heller ikke mulighet for valgfag på første og andreåret, som gjør at man kan mangle fag for spesifikke høyere utdanninger. TAF derimot fremstår på overflaten som en gylden middelvei hvor elevene blir eksponert for yrkesfag uten å miste muligheter for høyere utdanning, det er en fireårig utdanning som kombinerer klasseromsundervisning med læretid. Slik kan man gjennom TAF-ordningen oppnå både fagbrev og generell studiekompetanse innen 4 år. utfordringen er at det enn så lenge er en løsning som tilbys på få skoler. I Vestland fylke er det for eksempel kun tilgjengelig på Knarvik VGS og Fusa VGS, så vidt jeg kan finne er det ingen nasjonal oversikt over hvilke skoler som tilbyr denne løsningen. Jeg er enig i Bernt sin observasjon om at aspektet med å holde valgmulighetene åpne uten å måtte bruke flere år enn nødvendig på utdanningen er nødvendig virker som yrkesfagene kan inspireres av.

Når jeg stiller Anders spørsmålet om hvordan yrkesfagenes rekrutteringsevne kan økes svarer han «Da må status heves. Det er første bud hvert fall». Jeg spør om ikke lønn kunne ha bidratt positivt for å skape en diskusjon rundt hvordan status skal økes, han sier at selv om det hadde påvirket søkertallene positivt er det status som er viktigst. «Hjelper ikke med god lønn om folk flest tenker at det er avskum som driver med det, liksom» beskriver han på humoristisk vis. Jeg tolker hans bruk av avskum som en spissformulering, men det kommer frem både her og i resten av intervjuet at han opplever et skille mellom seg selv og de som bedriver kontorarbeid. Det er nærliggende å gå tilbake til Bourdieu, det kan virke som om at vi har et klasseskille innad i Norge som i mindre grad enn Bourdieu beskriver er påvirket av økonomisk kapital, men større grad av kulturell kapital.

For å konkludere drøfting knyttet til informantenes syn på hvordan man kan øke rekruttering er informantene tilsynelatende mest opptatt av at status må heves. Selv om tre av fire anerkjenner at de tjener forholdsvis bra i forhold til lengden på utdanningen sin er de tydelig på at dette ikke er nok til å endre samfunnets holdninger.

Mobilitet i arbeidslivet

Informanten Jan sitter igjen med en opplevelse av at han før fylte tretti ikke har mulighet for videre progresjon i arbeidslivet. Informantene Bernt og Jonas som begge har fagbrev som matros opplevde at det var nødvendig med utdanning på mellomnivå for å øke sin sosiale status, Jonas beskrev en situasjon hvor det var nødvendig med han for å slutte i jobben for å komme seg videre på karrierestigen. Den eneste som trakk frem mobilitet som noe positivt var tømreren Anders, han beskriver at man som tømrer forholdsvis enkelt kan starte for seg selv og dermed har muligheter for å stige i gradene uten noen form for utdanning.

Tradisjonelt sett har denne typen yrker vært yrker som har vært et meritokrati hvor man kan arbeide seg opp fra bunn til høyere stillinger, men det stadig økende antallet som søker seg inn på høyere utdanning skal også ha arbeidsplasser. Jeg mener derfor at det er grunnlag for å si at akademiseringen av samfunnet har fratatt en del yrker muligheten for progresjon.

Akademisering av samfunnet

Om vi ser tilbake på teorikapittelet og tar utgangspunkt i Bourdieus filosofi om kulturell kapital er det som Johannesen presiserer den boklige kulturelle kapitalen som rager høyest, og at dette stammer fra den dominerende klassen som er de som skriver reglene. Dette kan delvis forklare den stadig økende andelen av unge voksne som tar utdanning på et høyere nivå. «På få tiår har det skjedd en enorm økning i utdanningsnivået i samfunnet. Bare fra 1985 til 2012 har andelen med høyere utdanning steget fra 13 prosent til 30 prosent» (Nyen & Tønder, 2014) Utviklingen har siden 2012 fortsatt i samme retning og i 2020 var andelen av Norges befolkning over 16 år med høyere utdanning på 35,3%. (SSB, 2021)

I yrkesfaglig kontekst har den økte andelen med høyere utdanning ført til at noen av stillingene som tradisjonelt sett har vært besatt av ufaglærte eller fagarbeidere nå besettes av mennesker med høyere utdanning. Dette fører også til begrenset mobilitet i yrkesfagene. I mitt intervju med Jan beskrev han akademiseringens påvirkning av egen bransje som følgende:

Nei, jeg tenker også at før i tiden, i «gamle dager», eller for egentlig ikke så veldig lenge siden, var det mulig å jobbe seg opp og frem i en bedrift. Man kunne begynne på gulvet som mekaniker, tømrer eller sveiser. Om man var flink eller god kunne man klatre i gradene, man kunne bli bas. Var man en flink bas kunne man bli en god formann, var man en god formann kunne man bli en produksjonsleder. Og det der har det blitt helt slutt på merker jeg. Det er så strenge krav til utdanning, som bedriftene, hva skal jeg si. Det er ikke noe i lovverket som sier at det skal være sånn. Men jeg vet hvert fall at når min bedrift skal gi tilbud på et anbud så må man legge ved papirene på ingeniørene som kommer til å få ansvar for denne jobben. Man må ligge ved papirene til ingeniøren, og derfor har det blitt et veldig stort fokus på utdanning da.

I samme intervju beskriver vedkommende også hvordan dette har gjort at han opplever at han i slutten av 20-årene hadde kommet så langt som han kunne komme i arbeidslivet med sitt fagbrev, og at eneste løsning for å stige videre i gradene var å slutte i fast arbeid, en løsning som for de fleste ikke er aktuell i voksen alder. Han beskriver også at dette er noe de som skal inn på arbeidsmarkedet er kjent med, og insinuerer dermed at dette kan føre til at enda færre velger å gå yrkesfaglig utdanning. Dette er enda et eksempel på det Johannesen beskriver som miskjennelse av yrkesfagene hvor man ved å fremme boklig kapital i for høy

grad gjør alternativene til en mindreverdige løsning gjennom diskreditering og nedvurdering. Viktigheten av mobilitet i arbeidslivet må ikke undervurderes, det er viktig for mennesker å oppleve en form for progresjon i arbeidslivet.

Eksempelet med yrkesfaglærer er et godt eksempel på dette, og er som fremtidig lærer et eksempel som engasjerer ekstra mye. Tradisjonelt har det å bli yrkesfaglærer vært en god mulighet for å forlenge yrkeskarrieren hvor arbeidet, som i mange yrkesfag kan være fysisk belastende, blir for tungt som en konsekvens av alder eller helseplager. I dag er det på lik linje som i grunnskolen slik at en søker med relevant høyere utdanning skal prioriteres over ufaglærte som i dette tilfellet også betyr kandidater med fagbrev. Det er her problematikken dukker opp, er det slik at en 25-åring som har gått bachelor for yrkesfaglærer er bedre kvalifisert enn en 60-åring med lang fartstid i det relevante yrket til å lære bort yrket sitt? Det er viktig å anerkjenne at det å ha studert pedagogikk på høyskole-nivå er en stor fordel, men samtidig er yrkesfaglærer som kun lærere i sitt eget fag og at forholdet mellom lærer og elev på VGS-nivå er mindre fremtredende enn på grunnskolen. Kan 40 års fartstid i yrket virkelig ikke konkurrere med en bachelorgrad?

Søkertall til skoleåret 2022/23

Helt avslutningsvis i arbeidet med oppgaven ble søkertallene for skoleåret 2022/23 publisert av regjeringen, og tallene viser at den positive trenden for yrkesfaglig utdanning øker. Selv om det er for sent i prosessen med oppgaven til at jeg har kunnet benytte meg av de nye tallene i særlig grad ønsker jeg å ta de med for å se om det samsvarer med mine funn.

I pressemeldingen *Tilbake til normale søkertall til høyere utdanning og flere studieplasser enn noen gang* publisert av Kunnskapsdepartementet beskrives et godt arbeidsmarked, åpne grenser og lavere fødselskull som årsakene til at søkertallene for høyere utdanning beveger seg mot normalen. De kan videre melde om at antallet søkere for høyere utdanning har sunket med hele 19 000. Selv om jeg ikke ønsker å fremstå som en motstander av høyere utdanning mener jeg dette er relevant. Jeg har tidligere i oppgaven pekt på hvordan en stadig økende grad av ansatte med høyere utdanning har bidratt til utfordringer knyttet til mobilitet i yrkesfagene, og hvordan et stadig økende antall høyskoleutdannede utdanner seg til et arbeidsmarked som ikke har forutsetninger for å ta imot dem.

16.03.22 publiserte Kunnskapsdepartementet en tilsvarende rapport for yrkesfaglig utdanning med tittelen *Flere elever vil gå yrkesfag*. I rapporten står det beskrevet:

Årets søkertall byr på flere gode nyheter. Flere enn før velger yrkesfag, og flere jenter enn noen gang søker seg til bygg- og anleggsteknikk og teknologi- og industrifag. Det er godt nytt for arbeidslivet vårt som trenger flere dyktige fagarbeidere. Jeg håper at søkertallene også er et uttrykk for at elevene opplever at de kan søke det programmet de vil, uavhengig av kjønn, sier kunnskapsminister Tonje Brenna

Det står videre at det er 2300 flere søkere til yrkesfaglige utdanningsprogrammer enn til studieforberedende utdanningsprogrammer på VG1, og at 1300 færre har valgt studiespesialiserende VG1 sammenlignet med i fjor. De påpeker at det er store geografiske forskjeller og at det skal gis ut enda flere midler enn før for å gi bedre tilbud om læreplasser til alle. Et økende antall elever på yrkesfaglig utdanning vil være positivt i forhold til representasjon og status, jeg anser derfor søkertallene for 2022/23 som meget positive for yrkesfagenes anseelse.

5. Konklusjon

Som nevnt i introduksjonen har målet med oppgaven ikke vært å løse utfordringene som er knyttet til yrkesfagenes status, men kartlegge situasjonen. Jeg opplever at jeg har utviklet et mer kvalifisert syn på yrkesfagenes status og anseelse etter å ha gjennomført oppgaven. Jeg har forsøkt å kartlegge viktigheten av status og hvilke faktorer som prioriteres innen begrepet status i de gruppene jeg har forsket på til den grad det er mulig med et så lite datasett. Hele oppgaven var basert på at status var en viktig utfordring å forholde seg til for å begrense en varslet fremtidig krise når det gjelder rekruttering til yrkesfagene, noe jeg føler at gjennom funn kombinert med teori har blitt tydeliggjort. En kombinasjon av økte søkertall til yrkesfaglig utdanning i analysen av søkertallene kombinert med de relativt positive tallene fra kvantitativ spørreundersøkelse med ungdomsskole og VG1-elever er indikasjoner på at yrkesfagenes rekrutteringsevne og status har forbedret seg. I den avsluttende perioden for arbeidet med oppgaven har denne indikasjonen blitt delvis

bekreftet gjennom søkertallene for 22/23 som peker på en fortsatt positiv trend for yrkesfagene.

Personlig sitter jeg fortsatt igjen med en opplevelse av at økt status bør være hovedprioriteringen for å øke rekruttering til yrkesfaglig utdanning til det nivået som trengs, uten at jeg har blitt særlig klokere på hvordan det bør gjennomføres uten tiltak som på kort sikt kan såre arbeidsmarkedet som f.eks. strengere regelverk for krav om fagbrev og begrensning av arbeidsinnvandring. Denne typen tiltak ville kunne gjøre det vanskelig for flere bransjer å rekruttere og det er nærliggende å tro at primært små aktører ville blitt rammet. Jeg har fått en økt respekt for hvor omfattende problemstillingen med yrkesfagenes status er, og en fornyet tro på at arbeidet som gjennomføres for å forbedre situasjonen har en god effekt. Jeg opplever også å delvis ha «møtt meg selv i døren» ved at jeg kanskje har hatt ubevisste fordommer om unge voksne i dag om at de i større grad er negativ til yrkesfag enn hva ungdom har vært tidligere.

Referanseliste

- Statistisk Sentralbyrå (2020, 9 november) *Framskrivinger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2040*. Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/framskrivinger-av-arbeidsstyrken-og-sysselsettingen-etter-utdanning-mot-2040>
- Statistisk sentralbyrå (2022, 8. februar) Lønn. Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/lonn-og-arbeidskraftkostnader/statistikk/lonn>
- Markussen, E. (2014, februar) Utdanning lønner seg: Om kompetanse fra videregående og overgang til utdanning og arbeid ni år etter avsluttet grunnskole 2002. *Nifu-rapport 2014:1*. Hentet fra <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/handle/11250/280071>
- Børhaug, K. Christophersen, J & Aarre, T. (2014) *Introduksjon til samfunnskunnskap – Fagstoff og didaktikk*(3 utg.) Oslo: Det Norske Samlaget
- Olsen, O. J. (2012) Yrkesfagenes status – et spørsmål om innbyrdes forhold mellom arbeid og utdanning. En kommentar med en komparativ og historisk tilnærming. *Søkelys på arbeidslivet*. Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-7989-2012-04-06>
- Svendsen, M. (2021, 23 april) Tolldirektøren tror TV-serie bidro til søkerboom. *E24*. Hentet fra: <https://e24.no/karriere-og-ledelse/i/rg741w/tolldirektoeren-tror-tv-serie-bidro-til-soekerboom>
- Dalland, O. (2012) *Metode og oppgaveskriving* (5 utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju* (3 utg.) Oslo: Gyldendal Akademiske forlag.
- Torvik, A., Eilertsen, E., Mcadams, T. Gustavson, K., Zachrisson, H., Brandlistuen, R., Gjerde, L., Havdahl, A., Stoltenberg, C., Ask, H. & Ystrom, E. (2020) Mechanisms linking parental educational attainment with child ADHD, depression, and academic problems: a study of extended families in The Norwegian Mother, Father and Child Cohort Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 61:9. Hentet fra: <https://acamh.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcpp.13197>

Folkehelseinstituttet (2020, 30 januar) Foreldrenes utdanningsnivå påvirker barnas psykiske helse. Hentet fra: <https://www.fhi.no/nyheter/2020/foreldrenes-utdanningsniva-pavirker-barnas-psykiske-helse/>

Andersen, S. & Hjortskov, M. (2019, 7 juni) The unnoticed influence of peers on educational preferences. *Cambridge university press*. Hentet fra: <https://www.cambridge.org/core/journals/behavioural-public-policy/article/unnoticed-influence-of-peers-on-educational-preferences/8DF7DFAB8B8920495F0B581B590DFD5C>

Nasjonal Digital Læringsarena (2021, 23 mai) Bourdieu om kapitalformer og habitus. Hentet fra: <https://ndla.no/nb/subject:1:fb6ad516-0108-4059-acc3-3c5f13f49368/topic:1:f77c8919-a904-41b3-88a4-34281c13627c/topic:1:b5a3b203-17cc-41d5-95b0-64f44b8700fc/resource:aff36be6-c79d-41e0-927f-3903c7b21c15>

Johannesen, H. (2017, 17 desember) Miskjennelse av yrkesfaglig kulturell kapital i skolen. Hentet fra: <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/10642/8421>

Finansdepartementet(1994, 9 september) Kostnadene ved arbeidstidsavtalen og Reform '94. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1994-15/id115348/>

Bertrand, M., Mogstad, M. & Mountjoy, J. (2019, 30 september) Improving educational pathways to social mobility: Evidence from Norway's "Reform 94". Hentet fra: <https://www.ssb.no/en/forskning/discussion-papers/improving-educational-pathways-to-social-mobility-evidence-from-norways-reform-94>

Kunnskapsdepartementet (2008, 13 oktober) Fagopplæring for framtida. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-18/id531933/>

Utdanningsdirektoratet (2021, 25 oktober) Satser lærlinger, praksisbrevkandidater, lære kandidater og kandidater for fagbrev på jobb 2022. Hentet fra: <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/tilskuddssatser/satser-larlinger-praksisbrevkandidater-larekandidater-og-kandidater-for-fagbrev-pa-jobb/>

Figur 1: Utdanningsdirektoratet. Skjermdump fra: <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/sokere-vgs/sokere-utdanningsprogram/#>

Statistisk Sentralbyrå: Lønn (2022). Hentet fra: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/lonn-og-arbeidskraftkostnader/statistikk/lonn>

Friberg, J. & Haakestad, H. (2015) *Arbeidsmigrasjon, makt og styringsideologier: Norsk byggenæring i en brytningstid*. Hentet fra: https://www.researchgate.net/publication/283513879_Arbeidsmigrasjon_makt_og_styringsideologi_er_Norsk_byggenaering_i_en_brytningstid

Nyen, T. & Tønder, A. (2014) *Yrkesfagene under press*. Utgivelsessted: Universitetsforlaget.

Statistisk Sentralbyrå: 35 prosent har høyere utdanning (2021, 11 august) Hentet fra: <https://www.ssb.no/utdanning/utdanningsniva/statistikk/befolkningens-utdanningsniva/artikler/35-prosent-har-hoyere-utdanning>

Kunnskapsdepartementet (2022, 27 april) Tilbake til normale søkertall til høyere utdanning og flere studieplasser enn noen gang. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/normale-sokertall-til-hoyere-utdanning-og-flere-studieplasser-enn-noen-gang/id2910394/>

Kunnskapsdepartementet (2022, 16 mars) Flere elever vil gå yrkesfag. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/sokertall-vgo/id2904229/>

